

DATINA

Serie nouă, anul 3, nr. 30, septembrie - octombrie 2016

www.cctb.ro

Revistă lunară editată de Centrul Cultural Județean Constanța „Teodor T.Burada”
al Consiliului Județean Constanța

foto: Iulia Vucmanovici

Cuprins

03	13	31
Rânduri la o aniversare	Insemnări - O gutuie, două gutui, trei gutui fac o peltea!	Povestea vorbelor - A vorbi de-(a) călare
04	15	32
Postscriptum la aniversarea Bibliotecii „I.N. Roman”	O carte de istorie care rezonează în conștiințele românilor	Toamna pătimirii noastre
05	18	35
La Vișoara, pe urmele lui Pericle Martinescu	Din arhivele istoriei - Kogălniceanu și problema colonizării bănașenilor în Dobrogea	De ce Biblioteca județeană „I.N. Roman”?
08	22	36
Un festival ajuns la majorat - De două ori 10 pentru Topalu !	Surprizele istoriei - Tanagra din atelierile Callatisului	De la Datină la Datina, o călătorie a tradițiilor românești peste mări și țări
10	26	
Un act memorabil la Constanța în spiritul ortodoxiei - Sfânta Liturgie în graiul aromânilor	Inedit - Arheologie subacvatică în Marea Neagră	

Datina, fondată în 1991, serie nouă,
Revistă lunară editată de
Centrul Cultural Județean Constanța „Teodor T. Burada” al Consiliului Județean Constanța

ISSN 1221-2253

DIRECTOR GENERAL: Prof. DOINA VOIVOZEANU, **DIRECTOR ADJUNCT:** SILVIA ȚIGMEANU
REDACTOR ȘEF: conf.univ. dr. AURELIA LĂPUȘAN, **REDACTORI:** ADINA BOCAI, IULIA PANĂ, DAN COJOCARU

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:
dr. LAVINIA DUMITRAȘCU, dr. SORIN COLESNIUC, dr. CRISTINA LAZĂR, dr. IOAN ADAM

DIRECTOR ECONOMIC: Alina ONEL
Tehnoredactor: Gabriel VOICU
Corectură: Daniela COJOCEA

Copyright text și fotografii © Centrul Cultural Județean Constanța „Teodor T.Burada”
Copyright prezentare grafică © 2016 Editura Datina
Iconografie: arhiva Centrului și colecții particulare

Tiparul FOTO STORY SRL Constanța, bdul Alex.Lăpușneanu nr.163 fotoartagfa@yahoo.com

Centrul cultural județean Constanța „Teodor T. Burada” - Constanța	
Bd. Tomis nr. 110	Bd. I.C. Bratianu nr. 68
Tel./Fax: 0241 61 92 93	Tel: 0241 61 88 42
E-mail:office@scoalaarte.ro	E-mail:cultural2@scoalaarte.ro

Rânduri la o aniversare

■ Aurelia LĂPUȘAN

M-am întrebat nu de puține ori cum ar fi arătat drumul meu profesional fără existența Bibliotecii județene, fără sprijinul ei în toate întreprinderile mele livești. Fără această prietenoasă și consecventă colaborare în realizarea documentărilor pentru monografiile noastre, fără sfatul bine dovedit și căutarea febrilă, fără profesionalismul perfecționist al personalului său? Cu siguranță un drum greu, desfundat.

Dar acest drag Prieten, care îmi este Biblioteca, a însemnat cu mult mai mult decât ascensiunea unei cariere. Într-un moment când am avut cel mai mult nevoie de un adăpost în calea intemperiilor vieții, mi s-a deschis o ușă și am descoperit cu o infinită bucurie universul Marii Biblioteci, oamenii săi speciali, absorbiți cu devoțiune de Carte, păzind-o și punând-o la îndemâna căutătorilor. Îi amintesc pe directorul Constantin Dumitru Zamfir, pe colegele Elisabeta Tomoșoiu și Lili Țițimeaua, pe Ivi Iordan, Constantin Cioroiu, Stela Motoc, Rareș Dragu, Petrică Popa, Malama Dumitriu, Maria Criciu, Mariana Căpățână, dar câte alte chipuri prietenoase și dornice de a ajuta la nevoie.

Poate cel mai mult m-a format în rigoarea cercetărilor istorice de mai târziu perioada petrecută la serviciul bibliografic alături de Domnița Ștefănescu, Maria Croitoru, Maria Pariza, Ovidiu Dunăreanu și Meri Drăgulinescu. O atmosferă destinsă, de cercetare în arhivele fondului documentar, împinse de marea curiozitate, de pofta de a decripta cât mai multe informații, într-un spațiu cenzurat de vremuri și de oameni. Și ce trainică prietenie ne-a legat pentru toți anii viitori, și ce bucurie nedisimulată la orice întâlnire, evocând tinerețea fără astâmpăr, ambițiile și timpul comun împărțit generos!

Cei patru ani petrecuți în schema Bibliotecii județene au fost cei care mi-au determinat nu doar aplecarea spre studiul monografic al Dobrogei, dragostea pentru cărțile și periodicele ei vechi, ci și implicarea în diverse probleme de promovare a imaginii instituției, de salvare a câtorva colecții degradate, ba chiar și inițierea și susținerea campaniei publice pentru acordarea numelui pe care aceasta îl poartă astăzi. Relația mea specială cu această instituție a memoriei colective s-a menținut și a căpătat o formă superioară, de relevare intelectuală alături de dr. Liliana Lazia, un erudit și devotat om al cărții, dispărut prea de timpuriu dintre noi, de Corina Apostoleanu, cercetător recunoscut în biblioteconomia românească, Adriana Gheorghiu, Adriana Dumitru, Gelu Culicea, Gheorghe Baloleanu, Rodica Badea și toți ceilalți care, cu deosebită amabilitate, își ofereau profesional serviciile de informare publică solicitate. Nu vreau să le omit nici pe Cornelia Pariza, Manuela Dinică, Liliana Stamate, Anca Dobre, Floricica Apostolescu, Ionel Alexe și doar spațiul și memoria nu-mi permit să continui această enumerare. Aflată deja la standardele biblioteconomiei europene, dăruind oricărui constănțean un dialog profesional deschis și profitabil, biblioteca publică „I.N. Roman” a devenit locul unde se adună și se propagă ideile, cunoștințele, cultura și civilizația acestei comunități românești legitimată Dobrogea.

Aniversarea celor 85 de ani de carte românească la Pontul Euxin a fost doar pretextul de a ne reîntâlni cu amintirile, cu oamenii de ieri și de astăzi ai instituției, prins într-un program dens de workshopuri cu participarea unor bibliotecari din toate marile centre culturale ale țării.

Printre invitați a fost și dra Laura Basso, membru al familiei Roman, patronul spiritual al bibliotecii, venită din Italia, special pentru a construi arc peste timp și țări întru memoria oamenilor de cultură ai Dobrogei. Cuvântul ei rostit cu acest prilej se găsește în paginile acestei ediții.

Postscriptum la aniversarea Bibliotecii „I.N. Roman”

■ Laura BASSO

A fost sărbătoarea cărții. A culturii. A tuturor celor care s-au hrănit din infinitul univers al bibliotecii. Biblioteca „I.N. Roman” din Constanța a aniversat 85 de ani.

Laura Basso, reprezentanta familiei lui I.N. Roman și a fiului său, Horia Roman, la aniversarea Bibliotecii, însoțită de traducătoarea Emilia Cosma, o bună prietenă, a prezentat audienței gândurile și sentimentele ei legate de acest moment.

„Adresez mulțumiri acestei comunități pentru că m-a invitat să reprezint familia Ceciliei Roman, fiica lui Horia și singura nepoată în viață a lui I.N. Roman, dar care, din motive de sănătate, nu poate fi prezentă aici cu noi, însă este alături cu sufletul și transmite mulțumiri și urări sincere tuturor celor care sunt aproape de bunicul ei.

Eu mă numesc Laura Basso, tatăl meu este văr primar cu Cecilia Roman, și sunt originară din regiunea de nord-est a Italiei, Friuli-Venezia-Giulia. Strămoșii mei au emigrat la sfârșitul secolului al XIX-lea în România, unde au muncit, iar printre aceștia se află și străbunicul meu din partea tatălui meu, Claudio Basso.

L-am cunoscut pe Horia Roman, fiul lui I.N. Roman, când eram mică. El trăia la Roma, iar vara, împreună cu frații mei, petreceam vacanțele în casa lor. Limba română a fost o limbă mereu prezentă în viața mea, iar în casa rudelor mele se vorbea des românește. Bunica mea, Miuța, s-a născut la București, la fel și soția lui Horia Roman, Tessa.

Am venit pentru prima oară în România la sfârșitul lunii mai 2015, cu Cecilia, când am vrut să cunosc personal această țară, în speță Dobrogea. Voiam să știu dacă mai trăiau urmași ai lui I.N. Roman, sau ai străbunicului meu, și să-mi cunosc originile.

Numai venind în România, și aici, la Constanța, am înțeles cât de important este I.N. Roman pentru această regiune și această țară.

M-am întors în februarie 2016, singură, iar ulterior mi s-a confirmat această părere. Am vizitat atunci mormântul lui I.N. Roman, dar nu am găsit-o

pe soția sa, Cecilia Roman, care, aveam să aflu, este înmormântată la cimitirul „Sf.Vineri” din București.

În această călătorie, la București, vizitând orașul, am descoperit din întâmplare în Biserica Italiană o lespede cu înscrisul: „Italiani di Romania caduti per la Patria 1915-1918”, și vreo 30 de nume, printre care și numele Foschiatti Abramo. Era vorba de străbunicul meu, chemat în Italia să lupte în Primul Război Mondial, unde a murit fiind dat dispărut, odihnind acum într-un cimitir al eroilor din Nervesa.

Văzând acea lespede, m-a cuprins un fior. De altfel, senzațiile intense pe care le-am trăit cu prilejul diverselor descoperiri m-au făcut să reflectez asupra importanței deosebite pe care o are pentru mine continuarea activității de căutare și scoatere la lumină a ceea ce este încă necunoscut în acest puzzle atât de bogat.

Obiectivul meu este să caut firul conducător dintre viața lui I.N. Roman în România și viața în Italia a fiului său Horia. După cum am anticipat deja, intenționez să scriu o carte despre *familia Roman* pentru a face cunoscută în România, și nu numai, viața și opera ei.

Închei cu o poezie a lui Horia Roman, *Ninsoare caldă*, poezie în care el își exprimă dorul sfâșietor pentru țara natală, pe care a iubit-o atât de mult și în care nu s-a putut întoarce.

Aș dori să închei cu următoarele cuvinte:

DRAGĂ UNCHIULE BEBE (așa era numit el de cei apropiați), azi mă aflu la Constanța pentru a duce mai departe visul tău....”

La Viișoara, pe urmele lui Pericle Martinescu

■ Aurelia LĂPUȘAN

Cel mai important scriitor dobrogean, Pericle Martinescu, pe care l-am cunoscut în viață, am purtat o lungă corespondență literară, materializată într-un volum epistolar numit *Lecția de iubire*, și despre care am scris deseori în publicațiile locale, ni l-a adus lângă noi pe Constantin Botea. Cu ajutorul internetului, românul născut în Viișoara, astăzi trăitor în Canada a început o corespondență cu redacția noastră scotocind în cufărul său cu amintiri pe cele legate de copilăria petrecută în satul lui și al lui Pericle Martinescu. Însemnările sale au fost inserate în paginile revistei noastre.

În augustul fierbinte al acestei veri Constantin Botea a venit la Constanța. Și evident am plecat împreună să întregim poveștile despre satul cu povești, Viișoara.

Am poposit mai întâi la o verișoară, cu casa la șosea, care ne-a omenit cu mere roșii, abia culese din pom, apoi am trecut strada și am ajuns la Școala gimnazială "Pericle Martinescu", minunată surpriză oferită de profesoara de română și de un grup de elevi cărora le-am oferit generos exemplare din cartea memorialistică *Lecția de iubire* pe care am semnat-o la editura Ex Ponto.

Am trecut în goana mașinii pe străzi întortocheate, pietruite, sub picăturile unei ploii repezi de toamnă, am văzut casa scriitorului, locuită astăzi de alți proprietari, am măsurat satul pe Aleea eroilor și am promis că vom reveni să le vorbim copiilor școlii cu nume de scriitor dobrogean despre mentorul lor spiritual.

Mai apoi, l-am rugat pe Constantin Botea să scrie. S-a dovedit că-i place, că prin scris își accesează și mai repede legăturile cândva rupte cu oamenii locurilor natale.

INVOCAREA PLOII

Constantin BOTEA

Erau orele după-amiezii și ne apropiam „încet” de locul destinației noastre, Viișoara, satul natal al copilăriei mele presărate cu frumoase tradiții și evenimente. Spun „încet” deoarece, de ceva vreme încoace, mi-am propus să conduc mașina cât se poate de controlat, după ce l-am auzit la televizor pe multiplul campion olimpic Bolt Husain făcând unele comentarii cel puțin interesante. Acest atlet de talie mondială, de multe ori campion olimpic la 100 și 200 m, cel mai rapid om de pe planeta noastră, declara că el conduce tot timpul nu cu viteza legală, ci „cu puțin sub viteza legală”. Ce frumos exemplu de urmat din partea unui om cu un imens talent sportiv.

Pe șosea, la intrarea în Cobadin, pe stânga, niște case noi care îți dau impresia unui cartier în devenire.

- Arată frumos și prosper acest loc aici, la intrarea în localitate, le zic eu partenerilor de călătorie. Era întradevăr o priveliște surprinzătoare și pozitivă, un semn că economia locală se mișcă bine. Poate că aceste soluri fertile din zonă își arată roadele și bunăstarea pe care o merită gospodarii acestor meleaguri binecuvântate.

Pericle Martinescu la Viișoara, în curtea casei părintești

Deodată, o priveliște reconfortantă ne întâmpină cu generozitate. Pădurea dintre Cobadin și Viișoara, care odată era ca o pădurice parcă desprinsă din cărțile lui Sadoveanu pe vremea când eram copil, este acum o pădure viguroasă și compactă. Încerc

să penetrez cu privirea în spatele pomilor, dar densitatea pădurii îi asigură senzația de mister, un fel de invitație de a te opri și încerca să-i descoperi enigmele. Mă poartă rapid un gând la cântecul și poezia „Copacii fără pădure”.

- Cred că am să opresc puțin aici să fac o mică incursiune în pădurea copilăriei mele.

Simțeam și acum senzația stratului de frunze uscate, gros și cald ca o saltea de lână netoarsă, pe care ne întindeam pe spate și priveam la cer printre ramurile pleșuve de toamnă târzie. Reveniți a doua zi la școală, povesteam aventura zilei anterioare, descoperind păsări, iepuri, țestoase de pădure și alte vietăți ascunse în inima pădurii. Fetele erau mai mult decât curioase să afle ce alte secrete se ascund în intimitatea silvană. Eram copii neliniștiți, mânjii neîmblânziți ai Viișoarei.

- Nici vorbă să oprim aici, mă trezi din nostalgia mea vocea rudei pasager de lângă mine. Avem treabă, ne așteaptă la cimitir părinții și bunicii noștri îngropați acolo și care ne veghează acum de-acolo, de sus, din sfere siderale!

- Am plecat din România de peste 30 de ani, îi spun eu, și m-am stabilit la mii de kilometri distanță, tocmai în vestul Canadei. Acum trecând prin această pădure, prietena copilăriei mele, simt nevoia să mă scufund pentru o clipă în ea.

- Lasă, că dacă te uiți în dreapta vezi pădure, în stânga ta tot pădure, deci ești deja în ea. Știu că ai imaginație, deci folosește-o din mers și du-ne pe noi acolo unde am plănuit când am plecat din Constanța. Avem aici sucuri, și dulciuri de împărțit la cimitir și în sat, pentru morții noștri.

Gospodari din Viișoara

Pe nepusă masă, pădurea se oprește din continuitatea ei. De obicei se întâmplă ca lumea vegetală să invadeze casele, însă în cazul nostru, casele Viișoarei au invadat și s-au extins până la marginea pădurii. Cu mulți zeci de ani în urmă, exista un spațiu între sat și pădure, iar acum casele au ajuns la câțiva pași de pomi. S-ar părea că satul este conectat la pădure și respiră prin bronhiile-i verzi.

Intrarea șoselei în sat se face printr-o curbă accentuată, parcă trasată cu scopul de a descuraja șoferii să conducă cu viteză mare.

Imediat pe dreapta văd casa uneia din familiile Făgăraș. Casa arată frumoasă, îngrijită și în culori vii, dar echilibrate. Pe ambele părți ale șoselei se simte un aer de toamnă abundentă, care poate fi înșelător dacă îi ascultăm pe cei care se plâng de lipsuri. Realitatea pe care o văd, însă, constă în multe case noi, bolte de viță de vie ornate

cu ciorchini de struguri sugerând să-i deguști, grămezi de porumb, pe ici-pe colo, meri și pruni încărcăți și legume de tot felul, cerând parcă să fie culese fără întârziere. În ciuda secetei prelungite se văd roade peste tot, probabil grație adâncului pământ fertil, moștenit de la strămoșii noștri geto-daci, cei mai puternici și numeroși dintre neamurile de traci!

Oprim în fața altei case frumoase de la șosea. Este a verișoarei Lenuța, care tocmai vorbea cu niște lucrători trimiși de primarul Cornel Cocos, ca să amenajeze și să curețe zona cu pomi și iarba adiacentă șoselei. Lenuța se

Tineri din Viișoara de altădată

uită circumspect la mașina noastră și, în momentul când ne recunoaște, începe să-și agite mâinile în sus de bucurie. Ne bucurăm cu toții de revederea după mai mulți ani și apoi suntem invitați pe o canapea în curtea din fața casei, iar mere cad din pom pe lângă noi într-o cadență parcă orchestrată de însăși luna septembrie. Merii sunt plini, dar unde le sunt frunzele, întreb eu?

- Lipsa ploilor și omizile au decimat frunzele. Mă mir și eu cum s-au menținut merele astea frumoase și dulci. Am să aduc de îndată niște plăcintă din merele astea. Plăcinta-i făcută după o rețetă de la mama mea care, la rândul ei, o moștenise de la străbunicele noastre. Într-adevăr, plăcinta s-a dovedit a fi cea mai delicioasă plăcintă de mere degustată vreodată. Între timp, discuția se orientează spre inventarul celor trecuți în lumea dreptilor și a celor în viață.

- Cei morți sunt acolo unde cu toții ajungem, iar o parte din cei în viață și-au pus bagajele pe aripile vântului și au prins rădăcini acolo unde i-a trimis destinul, menționează cineva dintre noi.

- Măi, dar acolo unde ești tu stabilit acum, tot așa-i ca pe aici, adică arșița și lipsa îndelungată de ploaie? mă întreabă verișoara Lenuța.

- Bineînțeles, avem și pe acolo probleme cu clima. Cel mai frecvent ne confruntăm cu incendiile de pădure, care fac ravagii când scapă de sub control. Deseori sunt evacuate comunități întregi, iar când se întorc oamenii acasă, deseori găsesc numai cenușă și resemnare. Aici, în România, incendiile nu prea reprezintă o mare problemă, și asta este bine, poate că Puterea Supremă are grijă de pământul românesc și-l ferește de foc, că de sabie nu prea l-a ocrotit.

- Strămoșii noștri geto-dacii, interveni ruda mea apropiată, au fost oameni care s-au rugat mereu la Cel de Sus să-i protejeze. La începutul verii aveau obiceiul Caloianului, când se rugau să fie ploaie, care să le aducă recolte bogate. De exemplu tu, când erai mic, strângeai coji de ouă vopsite de Paște.

- Și ce făceam cu cojile de ouă? o întreb eu.

- Mi le dădeai mie și la trei săptămâni după Paște, mai precis a treia marți după Paște, făceam Caloianul.

- Stai puțin că mi-aduc aminte. Vă adunați mai multe fete și făceați o păpușă, un chip de lut.

- Exact, văd că încă stai bine cu memoria. Ne strângeam noi, fetele, făceam Caloianul din pământ, argilă cu apă, și-l decoram cu coji de ouă vopsite.

Pericle Martinescu în curtea casei din Vișoara

După aceea îi făceam o mică groapă și-i îngropam acolo. Cam după o oră îl dezgropam și îl puneam pe niște lemne sau bețișoare ca să plutească și îi dădeam drumul pe o baltă sau alt fel de apă. În tot timpul ăsta noi, fetele, cântam:

Caloene, Ene, te-a făcut mamă-ta
De devale vale, cu un pumn de sare
Cu-n picior de soc, ca să nu iei foc.

Mai apoi ne jucam de-a Paparudele și cântam așa:

Paparudă ludă, vino de mă udă
Să vină ploilele, să ude fetițele
Căramidă nouă, dă Doamne să plouă
Căramidă rea, dă Doamne să stea.

Pentru câteva ore bune, ne făceam o mică lume lacustră a noastră, turnându-ne găleți și carafe cu apă în cap unii altora. Praful și pământul uscat înghițeau imediat apa aruncată de fete, care făceau ciuciulete pe prietenii sau trecătorii luați prin surprindere de „chemătoarele” ploii.

Erau zile toride, cuprinsul fiind dominat de căldură și praf. Lumea se ruga să apară norii și nu-și pierdeau speranța în venirea ploii.

Seara ne strângeam, iar noi, fetele, aduceam gogoși, scovergi și alte bucate, cântam, petreceam frumos până târziu.

În zilele noastre, vezi și tu, s-au cam uitat tradițiile vechi, când strămoșii noștri se rugau la Dumnezeu să le dea ploaie și belșug pământului.

Prin alte regiuni, obiceiurile vechi sunt încă puternic înrădăcinate și oamenii se bucură de viața și de protecția Celui de Sus.

De două ori 10 pentru Topalu !

Anul acesta, Festivalul Concurs Național de Interpretare a Cântecului Popular Românesc „Dan Moiescu” a ajuns la ediția cu numărul **XX**, prilej pentru organizatori să aducă oaspeți de seamă la Topalu și să mulțumească celor care, de-a lungul timpului, au ajutat la realizarea acestei frumoase manifestări folclorice.

Ediția din acest an a fost cu atât mai importantă, cu cât reprezintă actul de renaștere a unui ansamblu folcloric profesionist la Constanța. Prin strădania doamnei director Doina Voivozeanu și cu sprijinul Consiliului Județean Constanța, în cadrul Centrului Cultural Județean „Teodor T. Burada” a luat ființă ansamblul folcloric profesionist „Izvoare Dobrogene”, nașele ansamblului fiind doamnele prof.dr. Elise Stan, etnomuzicolog, și Maria Costin Murgoci, profesor, director al Ansamblului „Țara Vrancei”, interpretă de cântec tradițional. Ambele specialiste au făcut parte din juriul de la această ediție a Festivalului, juriu completat cu doamna Maria Magiru, doctor în etnografie, director al Muzeului de Artă Populară, doamna prof. Doina Voivozeanu, director general al Centrului Cultural Județean „Teodor T. Burada”, și doamna prof. Silvia Țigmeanu, director adjunct al aceluiași centru. Numele ansamblului a fost ales chiar la întâlnirea de la Topalu, înaintea apariției pe scenă, mai întâi în concurs cu participanții, mai apoi în recital, cu numele deja consacrate pe scena muzicii populare românești. Conducătorul, dirijor al orchestrei, este maestrul Cristian Obrejan.

Ansamblurile folclorice participante la festival au fost „Mugurelul” și „Balada”, ambele din Topalu, „Dobrogeanca” din Ovidiu, „Mugurașii Cumpenei” din Cumpăna, „Sânziene Dobrogene” din Negru Vodă și „Mugurelul” din Cernavodă.

A fost o explozie de tinerețe pescenă, participanții la Festival nedepășind vârsta de 21 de ani.

Sosiți din mai toate colțurile țării, purtând cu mândrie straiele zonei din care provin, cântând cu emoția inerentă unei astfel de manifestări, tinerii interpreți de muzică populară ne fac să fim optimiști în ceea ce privește viitorul cântecului popular. Pentru că folclorul este cel care dă identitate nației noastre și trebuie să ne mândrim cu el. Acesta ne povestește prin cânt și joc toate trăirile neamului nostru de-a lungul întregii noastre istorii. Fie că vorbim despre emoția doinelor sau a baladelor, sau despre energia horelor și a sârbelor, muzica și jocul popular ne-au făcut să stăm alături, să ne bucurăm sau să plângem împreună.

Nume mari pe afișul Festivalului, Irina Loghin, Elisabeta Turcu Juverdeanu, Maria Dragomiroiu, Nineta Popa, Petrică Mățu Stoian, Nicoleta Rădinciuc Vlad și câștigătoarea ultimei ediții, Ioana Bogdan, au făcut ca sala Căminului Cultural din Topalu să fie neîncăpătoare.

Localitate extrem de importantă în peisajul cultural din România, Topalu pune pe această hartă culturală a țării noastre, pe lângă Muzeul „Dinu și Sevesta Vintilă”, și acest Festival Național care trebuie să își continue parcursul, să nu se piardă, devenind, iată, în timp, o comoară de mare valoare.

Festivalul a fost structurat pe două seri. În prima seară, tinerii interpreți s-au prezentat în concurs interpretând două melodii, prima fără acompaniament orchestral, cea de-a doua împreună cu orchestra „Izvoare Dobrogene”, condusă magistral de Cristian Obrejan. La finalul concursului, la care au participat 18 interpreți, s-a continuat spectacolul cu recitalurile vedetelor. În prima seară, Irina Loghin, Elisabeta Turcu Juverdeanu și Nineta Popa.

Elena Ionescu Cojocaru si Grupul Vocal Fiii Dobrogei

Juriul s-a retras pentru deliberări. Urmău să fie punctate, pe lângă interpretare, costumul, prezența scenică, dar și alegerea repertoriului.

Seara a doua a adus premiile, moment plin de emoții pentru participanții în concurs, dar și pentru susținătorii lor. Au fost acordate trei mențiuni speciale oferite de Primăria și Consiliul Local Topalu, un premiu de popularitate, trei mențiuni, locul trei, locul doi și locul întâi, câștigător al trofeului.

Mențiuni: Ionuț Cocos din Ialomița, Iustina Liliana Ursachi din Suceava și Maria Crina Pop din Sălaj.

Locul al treilea a fost obținut de Lucia Mihaela Pițigoi din Argeș, locul al doilea, Simona Alexandru din Teleorman, iar premiul întâi și Trofeul la ediția cu numărul XX a fost obținut de Florin Mihalache din Caraș Severin.

După recitalurile extraordinare din ultima seară de concurs au urmat focurile de artificii care au încununat o ediție extrem de bine reușită a unui

Festival, devenit în cei douăzeci de ani de existență unul de tradiție!

Într-o discuție purtată cu un călugăr la Mănăstirea Dervent mă bucuram să aflu importanța atribuită de acesta folclorului. Îmi spunea: „fără folclor suntem morți, nu putem privi niciodată înainte.”

Sunt cu atât mai optimist cu cât apariția noului ansamblu folcloric profesionist la Constanța poate reprezenta o garanție întru apărarea autenticului în fața imitațiilor, a transformărilor greșite întâlnite, din păcate, mult prea des în folclorul contemporan.

Și dacă cineva mă întreba la aflarea numelui ansamblului „ce izvoare sunt în Dobrogea”, aș fi răspuns că există pe acest tărâm binecuvântat de Dumnezeu, zic eu, nenumărate izvoare de cultură și tradiții care, chiar și atunci când au secat, vezi povestea Izvorului Tămăduirii de la Dervent, au găsit resurse să renască.

Sfânta Liturghie în graiul aromânilor

Dr. Maria PARIZA

Pentru prima dată în Dobrogea, și chiar în spațiul românesc, a fost instituită oficierea Sfintei Liturghii în graiul aromânilor, limba maternă a vlahilor balcanici, care și-au legat destinul și de acest spațiu, în mase compacte, de mai mult de 90 de ani.

Acest act creștinesc, în spiritul cultivării unității și a credinței în spiritualitatea ortodoxă, a fost posibil prin neprețuita binecuvântare oficială a Înaltpreasfinției sale Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, sensibilizat de această dorință resimțită în rândul acestor credincioși, „machidonii”, cum au fost numiți de populația endogenă dobrogeană, de la primul contact al așezărilor benevole în acest spațiu. Acest deziderat a fost intermediat de un grup de reprezentanți ai bisericii și ai comunității, uniți juridic sub denumirea *Asociația „Sfântul Antonie de la Iezer” a aromânilor* din Constanța. Asociația se identifică, printre alte organizații

ale aromânilor, prin proiecte articulate pe viața religioasă, în scopul păstrării identității etnice, cu componenta ei de bază – limba maternă.

Începând cu data de grație, 10 octombrie 2015, slujbele religioase s-au ținut săptămânal, în fiecare joi, la Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Constanța, precum și prin deplasări sporadice în alte localități din Dobrogea.

Desigur, asigurarea unui astfel de drept religios în cazul aromânilor de pretutindeni își poate găsi multe explicații, pe considerente istorice sau naționale. Această izvodire emoțională, *înspre* biserică și *dinspre* biserică, conjugată cu mobilul identitar, a fost însă reînviată acum sub imperativul problemelor mai largi cu care se confruntă societatea contemporană, în ceea ce privește păstrarea valorilor identitare tradiționale și,

indirect, a solidarității de neam, credința religioasă fiind un element fundamental prin care o comunitate supraviețuiește spiritual. În fața schimbărilor rapide ale lumii contemporane, tot mai tehnologizate și globalizate, cultivarea trendului „memoria e inutilă” a devenit o problemă și pentru comunitățile mari. Pentru comunitățile mici, problema devine și mai imperioasă, iar exercițiul salvării lor poate deveni un mijloc important de rezistență comună. De asemenea, realitatea multiculturală europeană marcată de creștinism, în esența ei, este o provocare și pentru instituțiile religioase, de a-și reînnoi mesajul în sferele publice naționale spre o comunitate mai mare, continentală, europeană.

Acest act creștinesc inedit asociat cu aromânii devine, însă, unul memorabil atât pentru această comunitate etnoculturală, cât și pentru spațiul dobrogean, confirmându-i, cu noi

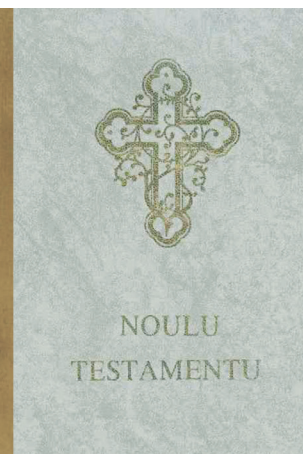
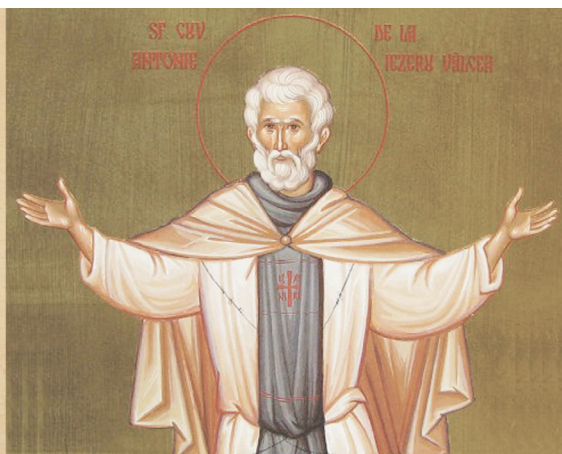

probe, imaginea miraculoasă de model al conviețuirii multietnice și multiculturale.

Astfel de inițiative, implicând rugă și confesiune religioasă, își probează însă eficiența prin rezonanța emoțională a

credincioșilor. Deși Sfânta Liturghie s-a ținut într-un regim special, posibil pentru început, dimensiunile impactului emoțional sunt greu de cuprins în cuvinte. Oricine își poate imagina ce poți simți când auzi răsunând public, pentru prima oară, într-un lăcaș sfânt, o limbă de taină pe care o vorbești numai acasă, ce poți simți când răsună colindele stămoșești și alte cântece liturgice în biserică, interpretate de copii în graiul pe care l-ai considerat uitat și, mai mult, să constați că unii dintre ei, provenind din familii mixte, rostesc mai pătimăș acest grai. *O adevărată probă de solidaritate, care numai în datina străbună dobrogeană se poate întâmpla.*

Încărcătura emoțională a depășit însă zidurile bisericii grație difuzării virtuale, actul dobândind semnificații de solidaritate mult mai profunde. Mesajele salutare venite de la aromânii din toate colțurile lumii, numărul filmelor și al fotografiilor vizionate online a fost răscolitor. Ele își găsesc, desigur, justificarea și în frustrările îndelung acumulate de acest mic neam purtător de latinătate, care nu a putut fi tolerat între marile orgolii paneleniste și panslaviste ale arealului balcanic. Confruntările lor istorice pentru drepturi

religioase în limba maternă sunt destul de cunoscute, plătite nu de puține ori cu sânge, lista preoților martiri fiind lungă și dureroasă. De aceea, credem că ruga lor în limba maternă într-o biserică românească, după mai mult de un secol de așteptare, dacă ne raportăm la războaiele balcanice, depășește imperativele emoționale locale, devenind una de anvergură memorabilă și pentru comunitățile de aromâni din Albania, Macedonia, Grecia și Bulgaria, care nu au această posibilitate.

Ca o încununare a acestor rezonanțe, la împlinirea unui an de la oficierea primei Liturghii în graiul armănesc, Asociația culturală „Sfântul Antonie de la lezer” a armânilor din Constanța, în colaborare cu Arhiepiscopia Tomisului, a organizat o serie de evenimente religioase, aducând un plus de considerație acestei izvodiri de unitate și credință.

În zilele de 7-9 octombrie 2016, pentru un spor de rugăciune, organizatorii evenimentului, în colaborare cu Arhiepiscopia Râmnicului, au adus la Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Constanța moaștele Sfântului Antonie de la lezer, un vlah din Balcani (Ianina), căutându-și isihia la schitul lezerul din Munții Căpățânii, prin anii 1700, adânc întipărit

în memoria localnicilor pentru faptele monahale și minunile săvârșite. În contextul acestei sărbători, Sfântul Antonie de la lezer a fost declarat și ocrotitor al aromânilor din Dobrogea, ca semn al dozei providențiale atribuite acestui proiect de oficiere a Sfintei Liturghii în aromână, proiect încolțit, ca o reverie, la descoperirea moaștelor acestui sfânt, dintr-o întâmplare dintre acelea care, cu timpul, se dovedesc a nu fi fost întâmplătoare.

Evenimentul a fost omagiat și în cadrul unui Simpozion, sub genericul: „Unitate și credință în ortodoxie. Sfinți, monahi, slujitori ai bisericii și ctitori armâni”, la care au fost invitați intelectuali dobrogeni din țară și din Macedonia, care și-au manifestat dorința de a saluta și susține acest act inedit, în spiritul cultivării identității specifice armânești aflate în agonia dispariției. Simpozionul a fost circumscris Mesajului Bisericii la 2000 de ani de la Nașterea Mântuitorului: „Unitatea Bisericii se oferă ca exemplu viabil pentru unitatea oamenilor, pentru acea unitate care să respecte specificul fiecărei persoane și al fiecărui popor într-o perioadă de evoluții și dezvoltări impetuoase ale diferitelor tendințe și forme de societate”.

Discursuri emoționante privind meritul aromânilor de a se bucura de această izvodire de suflet și credință au fost ținute de Înaltpreasfințitul Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, de Preasfințitul Emilian Lovișteanu, episcop vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, de Preacucernicul părinte Ciprian Stoichin, parohul Bisericii „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, de președintele Asociației „Sfântul Anton de la Iezer”, Nicolae Racu, de scriitorul Dina Cuvata din Skoplie (F.R. Macedonia), consacrat în scrierile în limba maternă, care a asigurat și textele religioase pentru susținerea acestor oficii la Constanța.

În cadrul comunicărilor au fost evocate nume de slujitori ai ortodoxiei, de obârșie macedo-vlahă, canonizate în spațiul românesc, precum Sfântul Nicodim de la Tismana, întemeietorul vieții mănăstirești în Țara Românească, Sfântul Iosif

cel Nou de la Partoș, ocrotitorul Banatului, Dosoftei – izvoditorul de limbă românească în cântecele liturgice, Andrei Șaguna – stâlpul ortodoxiei în Ardeal, precum și alte nume de monahi și teologi, dintre care nu au lipsit cele ale vestiților duhovnici locali, Părintele Elefterie Mihail - ctitorul mănăstirii Dervent, și Arhimandritul Arsenie Papacioc-duhovnicul de cursă lungă de la Mănăstirea Techirghiol.

Toate acestea, încolțite în Dobrogea, comportând sămburele recuperării, armoniei și al rezistenței identitare își vor găsi, probabil, rezonanța meritată peste timp. Căci acest act de solidaritate cu acești frați, care scriu cu disperare pe ziduri „ARMÂNUL NU CHIARI” se poate dovedi destul de provocator, cu bătaie lungă în timp și în spațiu.

O gutuie, două gutui, trei gutui fac o peltea!

■ Anca JIGMOND

„Galbenă gutuie, dulce amăruie” ne spunea cândva Adrian Păunescu, iar Tatiana Stepa interpreta superb, ca nimeni alta, oda. Da, eu vreau să-i spun „Oda Gutuii.”

Să dau din casă? Păi dau, pentru că „Octombrie miroase a gutui coapte”, cine știe, știe! Ca din întâmplare, articolul era scris mai demult, și ia ghiciți, era despre gutui. Pentru că îmi plac gutuile și pentru că, în cele ce urmează, o să vedeți ce de amintiri am cu fructele acestea galbene și parfumate.

Eram mică e puțin spus, era cândva în copilăria mea, cu o curte plină de flori de tufănele, cu crizanteme, cu dalii încă în floare, cu trandafiri și un gutui. Mi-l aduc aminte: frumos, cu trunchiul contorsionat, de te puteai urca pe el așa ca pe o scară - nu glumesc, cu gutui mari, frumoase și galbene pline de puf. Ah, ce-mi plăceau! Le culegea mamaie și le pune la geam să se coacă. Tăia așa, gutuia feliuțe subțiri și mâncam până simțeam că mă sufoc, pentru că sunt uneori înecăcioase și o să povestim mai târziu de ce.

Asta este o poveste cu aspect mai degrabă de tablou. Să trecem, deci, la gusturi și arome. Cui îi place mâncarea de gutui, mâna sus! (eu ridic două, așa mult îmi place). Face mama o mâncare de gutui, de te lingi pe degete, cu gutuile caramelizate și cu

un sos gros și bunnnn, vai de mine. Cu ce rămâne după curățarea gutuilor: cotor, coji, mai puneți vreo două gutui și câteva mere roșii și faceți și peltea, altă grozăvie.

Îmi plăcea când eram copil să mă joc prin casă cu fetele. Ne imaginam în scenete cu rochii lungi, pălării, în vizită. Puneam în hol la mama pe măsuță pahare cu apă rece și o linguriță de peltea și stăteam la povești, desigur de copii.

Au trecut anii, mulți, și am ajuns la Cluj, la facultea de horticultură, păi ce credeți că am avut la examenul de Pomicultură, desigur: gutuiul. La momentul respectiv, am „împușcat un binemeritat 5” pentru că atât m-a dus capul cu gutuia, despre care am scris că este galbenă, acoperită de pufuleț și crește în zonele calde. O, Doamne... Nu, nu am luat 5 pentru asta, să ne înțelegem! Am scris o pagină întreagă de povești privind beneficiile consumului de gutui. De pe vremea aceea mă pasiona subiectul.

Să revenim, deci, la gutuile noastre. Nu o să scriu din cărți, ci vă voi povesti ca la examen. Gutuiul, *Cydonia Oblonga*, este un arbore înrudit cu mărul și cu părul și provine din regiunile calde ale Asiei, respectiv din Caucaz.

Acum știu, fructele crude sunt astringente, lasă un gust ușor amărui și uneori senzație de sufocare

datorită conținutului în taninuri care se descompun prin fierbere, lăsând doar aroma și uleiurile esențiale. Sunt bogate în vitamine A, B1, B6, B12, C, E, PP.

Gutuile sunt clar bune pentru consum: mâncăruri, dulcețuri, prăjituri, peltele, compoturi.

Într-o carte veche, de pe când m-am născut eu, am aflat că i se mai spune și *alămîior*.

Gutuile coapte se recomandă celor care au probleme de digestie. Siropurile, jeleurile și marmelada ameliorează problemele digestive, hemoragiile uterine.

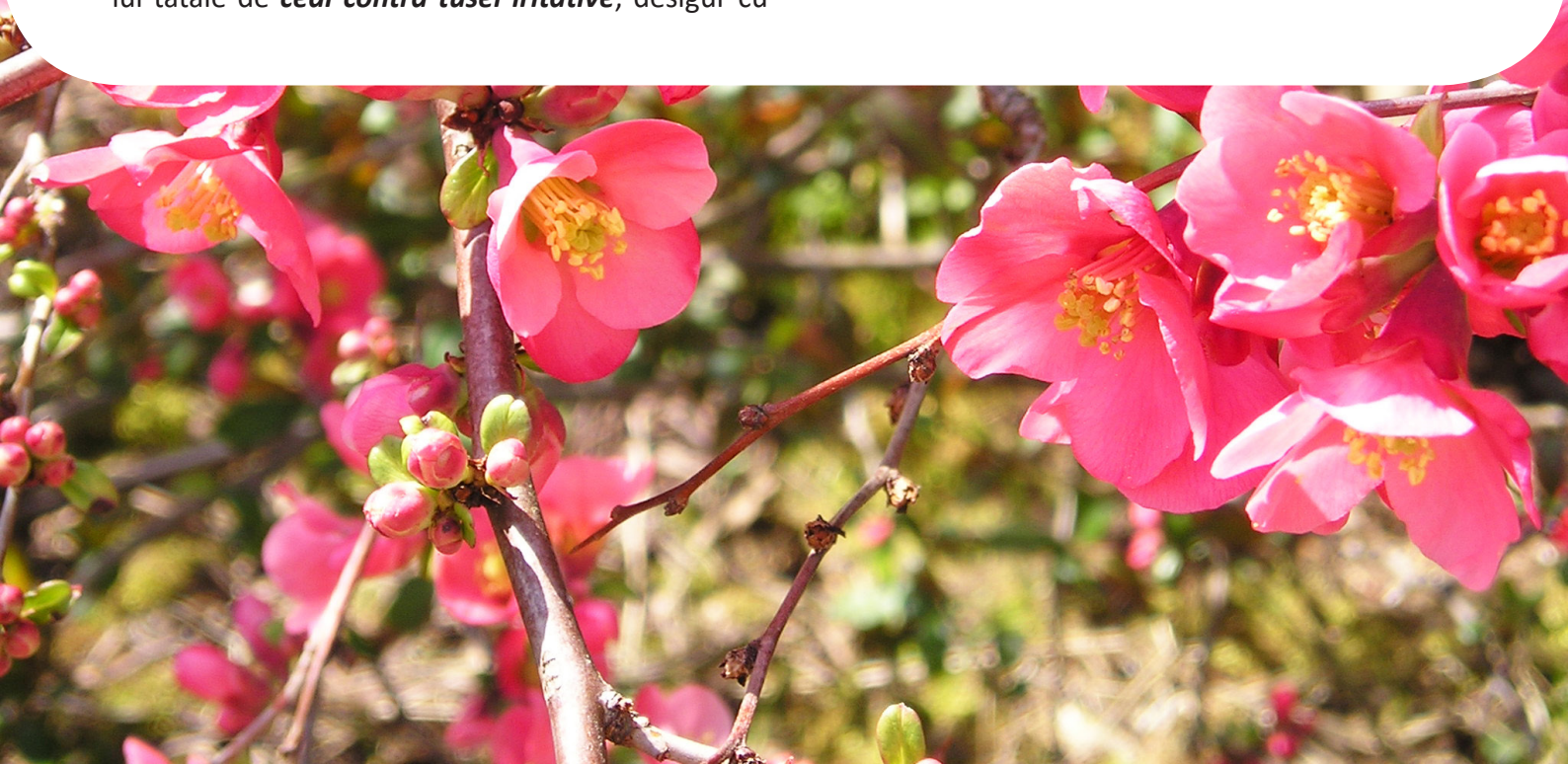
Ne este clar că este toamnă în deplinătatea cuvântului, pentru că ne luptăm toți cu viroze, bronșite, răgușeli. GUTUIA este tratamentul!

Și pentru că am vorbit de mama, am vorbit de mamaie, de murăturile lui tata, să vă dau și rețeta lui tataie de **ceai contra tusei iritative**, desigur cu

ingredientul vedetă - gutuia: 1 litru de apă, 2 nuci, 1 măr întreg (cu tot cu căsuță, așa zicea tataie) tăiat, un cartof cu coajă, o pălărie de floare de soc, o gutuie și câteva frunze tot de gutui se pun la fiert până scade apa la jumătate. Lichidul astfel obținut, 2 căni rămân, se bea cald cu miere și lămâie și tusea se duce, nu se duce, vedeți voi, dar ceaiul este bun și rețeta foarte veche.

Nu în ultimul rând, vă spun că are un frate decorativ, Gutuiul Japonez, *Chaenomeles Japonica sau Speciosa*, arbust cu flori solitare, pe nuanțe de roșu – roz ce apar primăvara devreme, prin luna aprilie. Fructele sale, tot gutui, sunt folosite în medicina tradițională chineză pentru tratarea artrozelor.

În noiembrie vedem noi ce mai rămâne de scris, ce plante or mai fi pe atunci!

O carte de istorie care rezonază în conștiințele românilor

Dr. Maria DANILOV

„Scriere asupra Basarabiei [care]
se va așeza printre cele mai prețioase”

(N. Iorga, *Neamul Românesc*, nr. 166, din 31 iulie 1940)

După mai bine de șapte decenii de la apariția primei ediții în limba franceză a studiului lui Ange Bally – *Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bessarabie comme pays Moldave* (publicat de Nicolae Iorga în 1940, în baza unui manuscris pe care îl avea de la strănepoata autorului [Nadejda I.] Rupert.), ediția de față, tradusă pentru prima dată în limba română, își propune să reintroducă în circuitul științific una dintre puținele scrieri istorice asupra Basarabiei, scrise pe urmele încă proaspete al raptului imperial de la 1812. Textul de bază care a servit acestei traduceri a fost prima ediție îngrijită și publicată de Nicolae Iorga la „Vălenii de Munte”, în 1940.

Scrisă în limba franceză de Ange Bally, proprietar al unor vaste moșii în Basarabia, unde s-a retras din cauza pământurilor sale, această lucrare „nu a fost niciodată destinată să vadă lumina zilei”. O parte a manuscrisului s-a pierdut, astfel încât n-a putut fi reconstituită legătura dintre capitolele despre vechiul regim din Moldova, despre instituțiile economice și financiare, despre ceea ce se referă nemijlocit la Basarabia, pe care Nicolae Iorga a fost nevoit să le plaseze la sfârșitul lucrării. Totodată, „ținând cont de legăturile lui Bally cu Basarabia, pe care violența Sovietelor,

devenite naționaliste, războinice și anexioniste” au repus-o în dispută (în 1940), Nicolae Iorga s-a crezut obligat să înlocuiască titlul pe care autorul și-l dorise: **Nouveau tableau historique et politique de la Moldavie/ Noul tablou istoric și politic al Moldovei**. Ediția lui N. Iorga este însoțită de o succintă prefață (la fel în limba franceză, precum e și textul originalului) în care istoricul Nicolae Iorga, se vede, în graba în care a fost constrâns să publice manuscrisul (evenimentele tragice din vara anului 1940), a lăsat posterității doar câteva ipoteze de lucru pentru cei care în scop de cercetare se vor apleca ulterior asupra lucrării lui Ange Bally.

Ceea ce nu era însă cunoscut pentru Nicolae Iorga în contextul istoric al epocii amintite (anul

de pomină 1940), ține de faptul că numele lui Ange Bally nu mai putea fi tratat drept un anonim pentru istoria Basarabiei „sub ruși” (N. Iorga susținea între altele: „Străin, probabil grec, Bally, cel despre care vorbim, s-a stabilit în mod sigur în Iași, optând apoi, din cauza pământurilor sale, pentru Moldova rusească”). Cel puțin, pentru o bună parte dintre cei care au trăit în epoca rusească a Basarabiei și au fost contemporani cu Ange Bally, numele acestuia din urmă era binecunoscut. Iar această cunoaștere a lui Ange Bally o datorăm cu toții basarabeanului Alexandru Hâjdău.

Demn de reținut că Alexandru Hâjdău (1811-1898), în râvna sa de a face cunoscut și altora (din imperiul țărilor) viața culturală a

provinciei, publicase la 1835, în revista moscovită *Telescop*, un articol notoriu despre „literații basarabeni”, în care comunica următoarele: „Literații din Basarabia pot fi împărțiți în două categorii: unii au învățat în școlile moldovenești și valahe, sub nemijlocita influență a Patriei; alții și-au făcut studiile în străinătate. Cei dintâi se disting prin faptul că exprimă gând și cuvânt în chip veridic caracterul populației băștinașe; cei din a doua categorie, sau întrupează în formă națională idei străine, sau redau în sunete străine gânduri scumpe inimii[...]”. Și tot acolo: „Bally Anghel, moșier, doctor în jurisprudență și cavaler; a învățat în Italia și în Franța, cunoaște greaca veche și elina [neogreacă], latina, germana, franceza, italiana și moldoveneasca [româna]. Studiul lui, al legiurilor moldovenești și [a sa] *Privire asupra regiunii Basarabia, sub aspect politic*, scrise în limba franceză, încă n-au fost editate”. Astfel, constatăm că Bally „Anghel” este așezat printre primii „cei zece literați basarabeni” – Gheorghe Beldiman, Alexandru Donici, Iacob Hincu, Ștefan Margella, Petru Kunițki, Irineu (Nesterovici), Antonie Juminski, Ieremia Ianov, Constantin Stamati, Alexandru Sturdza, Constantin Filatov, Tadeu Hâjdău – la început de epocă rusească a Basarabiei. Dacă ne conducem după clasificarea întreprinsă de Alexandru Hâjdău asupra literaților din Basarabia, atunci numele lui Bally Anghel ar trebui așezat în cea de-a doua categorie, al celor care și-au făcut studii în străinătate și care „întrupează în formă națională idei străine sau redau în sunete străine gânduri scumpe inimii”. În plus, sursele din arhivele basarabene îl atestă la anul 1817 pe Ange Bally, funcționar în cancelaria rezidentului plenipotențiar al Basarabiei, A. Bahmetiev. Este evident că este vorba despre același Ange Bally, care, după cum observa și Nicolae Iorga, se stabilise în acea vreme cu traiul în Basarabia, „optând pentru Moldova rusească din cauza pământurilor pe care le deținea acolo”.

Cât privește conținutul propriu-zis al lucrării lui Ange Bally, apoi aceasta, raportată la istoriografia cunoscută în epocă, se înscrie perfect în „noul tablou istoric și politic” al Moldovei la intersecția celor două secole: sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea. Structura lucrării, după cum fusese concepută de autor (deși, o bună parte a manuscrisului lucrării a fost pierdut), este bine încheiată. Lucrarea lui Ange Bally este însoțită de o *Introducere* selectă și sintetică asupra muncii de elaborare a cărții, care era „rezultatul tuturor acestor lămuriri și al căutărilor personale” pentru elaborarea lucrării intitulată: *Noul tablou istoric*

și politic al Moldovei. Ceea ce merită să fie scos în evidență în legătură cu particularitățile și/ sau stilul scrierii lui Ange Bally, este spiritul său critic vis-a-vis de conceptele dominante și/sau enunțate în epocă. Acest spirit critic poate fi sesizat imediat de la lectura primelor pagini ale textului introductiv: „Lipsit de interes arid în evenimente, acest rezumat nu oferă de fapt nimic remarcabil, niciuna dintre particularitățile picante, din actele de grandoare și eroism care stau la originea a numeroase alte popoare”. Acestor subiecte li se succede o scurtă expunere despre starea clerului în Moldova, privilegiile pe care le deține, despre imensitatea dărilor care absorb două treimi din rentele funciare ale provinciei. Tabloul este completat de câteva crâmpeie privitor la relația bisericii moldovenești cu patriarhia de la Constantinopol. Alte informații se referă la casta instituțiilor nobiliare, a boierimii locale, care a trecut prin multe încercări și/sau provocări ale istoriei. La aceste detalii se adaugă altele cu privire la populația țării, la caracterul națiunii, la nuanțele care disting clasele superioare de cele inferioare sau la administrarea Principatului.

Lucrarea lui Ange Bally cuprinde și importante știri despre Basarabia, „deși mutilate”, după cum observa Nicolae Iorga. Primul text publicat în cuprinsul lucrării asupra provinciei cuprinde un „scurt tablou al avantajelor Basarabiei”, în care se regăsesc date cu privire la fertilitatea solului, la abundența produselor agricole, la relațiile comerciale cu țările învecinate, dar și anumite opinii exprimate de autor cu privire la „predilecția suveranului și grija părintească” față de provincia anexată.

Un alt fragment de text cuprinde începutul primului capitol al „cărții despre Basarabia” cu „prezentarea cauzelor care timp îndelungat au împiedicat introducerea unei ordini de lucruri mai bune în provincie”; greșelile funcționarilor care realizau reformele și care „aveau grijă să le descrie în culorile cele mai avantajoase pentru a nu atenta în niciun fel la drepturile sacre ale autorității [...]”. Viața întregii provincii însă este marcată de haos, de confuzie generală, iar populația „îndura abuzurile cu toate viciile contractate la școala corupției otomane [...]”.

În cuprinsul lucrării se regăsesc și alte câteva fragmente cu privire la relațiile de proprietate dintre marii proprietari și țăranime, despre „noul regulament asupra drepturilor și obligațiilor țăranilor intrat în vigoare și care, în opinia acestuia, acorda mai multe facilități țăranilor în relațiile de proprietate față de „reglementările prințului Grigore

Ghica". Astfel, proprietarii basarabeni privesc noul regulament ca pe „o armă de distrugere, care subminează bazele întregului confort și ale prosperității publice”. În Basarabia, ca peste tot, masa locuitorilor se compune în mare parte din țărani și proprietari. De aceea, raporturile dintre aceste două mari categorii sociale în provincie sunt cele mai importante laturi ale administrației, susține Ange Bally.

Alte aspecte ale vieții provinciei sunt cele legate de noul sistem legislativ. Fiind martor ocular al acelor noi schimbări ce derulau în Basarabia, acesta a căutat să le găsească o anumită raportare la cele petrecute în Principatul Moldovei. Deși este conștient de faptul că ar trebui să recunoască unui stat în care se bucură de o existență liniștită și pașnică, Ange Bally nu ezită să afirme că neregularitățile produse de viciile de legislație sunt mult mai mari în Basarabia decât în provinciile de pe partea dreaptă a râului Prut. Represiunea abuzurilor în tribunale era adesea făcută de către oameni cu o probitate demodată și învechită în magistratură; și tot aici, numărul de magistrați luminați, de persoane care au unele cunoștințe de drept public, de cutume, de legile și limbile în care acestea sunt scrise, este mult mai mic. De aici rezultă o acumulare de procese în tribunalele de tot felul; de aici acele plângeri generale ale tuturor claselor în legătură cu lentoarea și complicația procedurilor; de aici acele încurcături mereu încrucișându-se cu formele de care se ajutau judecătorii și pretendenții de a găsi adesea mijloace de a prelungi în mod continuu procesele după propriul interes. Pentru că acele legi, „unele având ca sursă dreptul roman, au fost mereu incerte, contradictorii, amestecate în mod confuz cu obiceiuri vicioase, stabilite în baza unor nevoi trecătoare și susceptibile de diferite interpretări”, susține Ange Bally.

În finalul acestui succint excurs istoriografic asupra lucrării lui Ange Bally (*Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bessarabie comme pays Moldave*, Vălenii de Munte, 1940), ar trebui să punem în evidență un lucru: autorul scrierii, deși afirmase în repetate rânduri că opera sa de gândire nu era destinată publicării, era suficient de conștient de valoarea scrierii sale, dar și de responsabilitățile pe care trebuia să și le asume în posteritate. Ca martor ocular la acele noi schimbări administrative intervenite în viața provinciei după anul 1812, Ange Bally își atribuie mai multe merite:

- „Primul care omagiază <<inteligența lor extinsă și puritatea vederilor lor>>;

- primul care recunoaște drepturile ce au obținut recunoștința locuitorilor;

- primul care este de acord cu enormitatea dificultăților care trebuie depășite într-o țară unde este vorba de un popor obișnuit cu rigorile unei guvernări arbitrare, într-o țară unde sunt multe de reformat și perfecționat, și unde ar trebui luptat fără odihnă împotriva abuzurilor ale căror rădăcini profunde trebuie smulse pentru a nu-i împiedica la fiecare pas în munca lor [...]”.

Lucrarea lui Ange Bally este una dintre primele scrieri istorice cu incursiuni imediate asupra istoriei Basarabiei anexate de Imperiul Rus. Nicolae Iorga, spre exemplu, considera că informațiile istorice în opera lui Ange Bally nu sunt autentice, dar „tot ce privește prezentul este datorat cercetărilor continue făcute de-a lungul anilor, iar critica destul de dură care le însoțește este încă o dată justificată”. Pornind de la ipotezele de lucru lansate de Nicolae Iorga, în 1940 (contextul istoric al problemei basarabene l-a îndemnat să publice manuscrisul lucrării lui Ange Bally în ediție separată), constatăm că lucrarea lui Ange Bally, *Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bessarabie comme pays Moldave*, este un studiu demn de a fi recuperat pentru istoriografia românească (cea basarabeană în special) și relansat în circuitul istoriografic actual. Raportată la contextul istoriografic al epocii, opera lui Ange Bally se înscrie perfect în „noul tablou istoric și politic” al Principatului Moldovei la intersecția celor două secole (XVIII- XIX), dar și a acelei părți de țară trunchiată și răsluită, apoi anexată de imperialii ruși în 1812 și redenumită – pe întreaga întindere – cu numele fals de Basarabia. Apoi ar mai trebui să observăm un lucru: volumul îngrijit și publicat de istoricul Nicolae Iorga, în 1940, *Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bessarabie comme pays Moldave* – face parte dintre ultimele lucrări asupra căreia s-a aplecat geniul minții mult pătimitului nostru istoric. În unul dintre numerele publicației *Neamul Românesc*, din vara anului 1940 (nr. 166, din 31 iulie 1940), avea să noteze succint: „Tipăresc încă adâncul studiu, pe care-l redacta în franțuzește, pe la 1830, Anghel Bally, a cărui scriere asupra Basarabiei se va așeza printre cele mai prețioase”. O nouă ediție a cărții însoțită de traducerea textului în limba română este, credem, nu numai un omagiu adus înaintașilor noștri, ci și o minunată lecție de istorie care trebuie însușită. Pentru că istoricul Nicolae Iorga a lucrat mereu cu conștiința trează la împlinirea destinului românesc al neamului înstrăinat de Țară.

Kogălniceanu și problema colonizării bănațenilor în Dobrogea

■ dr. Lavinia DUMITRAȘCU

Românii din Banat au participat în Războiul pentru Independență, sperând că acțiunile lor, chiar și indirecte, vor contribui la independența și la o viitoare unire a tuturor românilor. În acest context, și interesul față de Dobrogea. Citim aceasta și în presă, așa cum reiese din antologia profesorului Al. Roz.¹ Astfel, la 19 iulie 1878, citându-se din ziarul „Alfold”, se ofereau știri privind pregătirile guvernului pentru administrarea Dobrogei, revenită la Țară. În același context, amintim și un memoriu al Comunității orașului Arad din 10 aprilie 1878 privind necesitatea de primire a Dobrogei și împiedicarea Rusiei de a-i face rău și Ungariei. Ziarul „Gura satului” privește în răspăr tânguirea ungarilor în legătură cu independența României. Cele mai numeroase știri ne parvin din revista „Biserica și școala”, apărută la Arad². Aceasta făcea trimiteri la viitorul tratat de pace de la San Stefano, la drepturile noastre asupra Dobrogei. Numeroase numere ale revistei redau, în mod onest, documentele fundamentale ale reunirii Dobrogei cu țara în noiembrie 1878 și atitudinea loială a musulmanilor față de noua stăpânire. Volumul citat face trimiteri serioase la ziarul „Familia” de la Oradea din iulie-august 1878, ziar care circula și în zona Aradului și care cuprindea pe larg știri despre reunirea Dobrogei cu România.³

În lucrarea sa referitoare la situația Dobrogei în secolele XVI-XIX, Anca Ghiță se bazează și pe revista amintită⁴. O lucrare importantă privitoare la atitudinea bănațenilor față de Dobrogea revenită la Țară scrie că „*inimile tuturor românilor din Transilvania, Banat și Bucovina bat pentru România*” și, în acest context, este amintit Francisc

Hosu Longin din Deva.⁵

Concluzia acestei părți de comunicare privește, oricât de indirect, și implicarea românilor din Banat în reunirea Dobrogei cu România.

În acest context, apare absolut normală prezența bănațenilor și a transilvănenilor colonizați în Dobrogea după 1878.

Baza juridică a acestui important proces, cu urmări semnificative, o constituie *Legea administrației* din 1880, *Legea reglementării proprietății agrare* din 1882 și o alta similară, din 1913.⁶

Subiectul a avut un oarecare răsunet în istoriografia românească dar, din nefericire, aproape toate marile sinteze de istorie națională îl obstrucționează cu o insistență demnă de o cauză mai bună.⁷

Un ziar de mai târziu din Dobrogea⁸ face o analiză generală, precizând că, prin legile de împrumut, guvernul a oferit promisiuni, înlesniri, intervenții diplomatice în ideea unui curent de emigrare spre Dobrogea. Acești români au adus aici averi mari și multe vite. S-au creat în felul acesta și disponibilități financiare, lăsând la o parte implicațiile patriotice. În același sens, problema colonizărilor (privită mai târziu ca fundament pentru un viitor istoric al Dobrogei) este dezbătută și într-o revistă de specialitate⁹ care realiza următorul calcul final: până la 15 noiembrie 1933, din Banatul iugoslav și Ungaria, s-au stabilit

¹ Alexandru Roz, *Războiul Neatârării din 1877-1878. Acte și documente arădene*, Universitatea „Vasile Goldiș”, Arad, 1998

² „Biserica și școala”. Amintim doar numerele din 3/17 mar. 1878, 15/27 oct. 1878; 8/20 oct. 1878; 19 nov/1 dec. 1878; 26 nov 8 dec. 1878; Vasile Maciu, *Periegeza lui Nifon Bălășescu la românii din Dobrogea*, în „Memoriile secției istorice”, seria IV, tom I, 1975- 1976, Ed. Acad. RSR, 1978, p. 63

³ „Familia”- *corespondență de la Plevna*, Ed. Facla, Timișoara, p. 180-186, 239-240; Ion Zainea, *Contribuția românilor din Transilvania la susținerea războiului pentru cucerirea independenței de stat a României oglindită în paginile revistei „Familia”*, în „Analele Dobrogei”, V, Constanța, 1999, p. 20-22

⁴ Anca Ghiță, *Contribuții noi privind unele aspecte ale societății românești din Dobrogea în secolele XVI- XIX*, în „Memoriile secției istorice”, seria IV, tom I, 1975- 1976, Ed. Acad RSR, 1978, p. 352- 384

⁵ *Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României 1877-1878*, Ed. Politică, Buc., 1979, p. 249, 255, 263

⁶ *Lege pentru organizarea Dobrogei*, în „Monitorul oficial al României”, nr.57, 9/21 mar. 1880, p. 1581- 1584; *Regulament pentru aplicarea Legii de la 2 aprilie 1882 și a modificărilor făcute la ea prin Legea de la 10 martie 1884 relative la regularea proprietății imobiliare din Dobrogea din 8 iunie 1884*, în „Codul Hamangiu. Legi uzuale”, 8 apr. 1884, p. 723-729; *Legea asupra organizării judecătorești din Dobrogea*, în „Monitorul oficial”, nr. 286, 30 mar. 1886, p. 5746-5751.

⁷ Gh. Dumitrașcu, *Aspecte ale situației Dobrogei în perioada noiembrie 1878-mai 1883. Activitatea primului prefect de Constanța, Remus N. Opreanu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A.D.Xenopol>>”, Iași, XVIII, 1981; Gh. Dumitrașcu, *Un document privitor la „Situațiunea județului Tulcea” în anul 1879*, în „Peuce”, IV, Studii și comunicări de istorie și arheologie, Muzeul „Deltei Dunării”, Tulcea, 1973- 1975; Marian Vicol, Gh. Dumitrașcu, *Legea agrară din 1882 din Dobrogea și implicațiile ei naționale*, în „Comunicări de istorie a Dobrogei”, vol. 2, Muzeul de Arheologie Constanța, 1983, p. 71- 87; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 1998

⁸ „Dobrogea jună”, Constanța, I, nr. 2, 19 dec. 1904, p. 1-2

⁹ „Buletinul Institutului de Legislație Agrară”, nr. 2, nov. 1937, p. 42, 100, 101

Români care au colonizat Dobrogea

În Dobrogea 2951 coloniști. Practic, numai din două județe din Banat se stabiliseră 1539 coloniști. Mai concret, din județul Arad veniseră 1056 de coloniști.

Sunt remarcabile documentele și articolele din presa dobrogeană. Astfel, conform raportului lui Remus Opreanu, *„de la 1880 s-au înființat și completat sate cu români, în mare parte din Transilvania. S-au înființat sate noi, Făgărașul Nou în locul Hiraclar (32 familii din Transilvania), Caramurat (35 de familii românești din Transilvania și 35 germane din Dobrogea), Urluia (4 familii românești din Transilvania)”*¹⁰, multe alte familii în Medgidia și Hârșova. În mod special, Remus Opreanu se referă într-un document la 40 de familii românești din Banat stabilite în 1879-1880 la Seleuș, în județul Constanța, și în alte localități din Dobrogea.¹¹ Iată telegrama privindu-i pe românii din Transilvania și Banat adresată Primului Ministru al României: *„Sate întregi sunt formate numai din români din Transilvania. Nu pot preciza, Dle Ministru, dacă emigrarea românilor din Transilvania a fost sau nu cu învoirea Guvernului Austro-Ungariei. Parte*

din ei, deci, având pașaport, parte, nu. Neputându-i considera cetățeni străini, i-am tratat ca pe locuitorii ceilalți ai județului. Pot afirma că îngrijirea noastră pentru dânșii a fost și mai plină de solitudine. Așteptăm încă multe familii din Transilvania. Am preparat locurile unde să-i instalăm”.¹²

În Parlamentul României se face cunoscut un raport al lui Remus Opreanu din 1882. Acesta precizează: în județul Tulcea, la Cârjelari, s-au fixat 70 de familii din Banat, în județul Constanța: 50 de familii de transilvăneni la Topolog, 45 la Doiran, 70 la Făgărașul Nou, 60 la Caramurat și 40 de familii din Banat la Seleuș¹³. În același sens, un ziar târziu vorbește despre faptul că Remus Opreanu înființează sau reînființează sate noi prin colonizări și ridică 25 de biserici românești, refăcând alte 39.¹⁴

În Arhivele Naționale ale României există mai multe documente conform cărora prefectul Remus Opreanu cerea ajutorul Ministerului de Interne privind fixarea în Dobrogea a 80 de familii din Banat. Existau două viceconsulate austro-ungare dincoace

¹⁰ „Farul Constanței”, 3, nr. 37, 25 ian. 1880

¹¹ Gh. Dumitrașcu, *Aspecte ale situației Dobrogei...*, p. 298.; Arhivele Naționale ale României (în continuare A.N.R.), fond Ministerul Agriculturii. Vânzări, dos. 5/ 1979

¹² A.N.R., fond MAI- Comunale, dos. 84/ 1881, f. 98

¹³ „Monitorul oficial”, nr. 36, 24 ian./6 feb. 1882, p. 474

¹⁴ „Dobrogea jună”, 18 dec. 1938, număr închinat memoriei fostului prefect al Constanței, Remus Opreanu. Cifrele, credem, sunt exagerate

de Dunăre și se va înființa un altul la Constanța.¹⁵

Vasile Helgiu¹⁶ scrie că, la 1877, în centrul Dobrogei mai ales, exista o populație românească cu o vitalitate puternică, formată din mocani ardeleni, dar și din alte părți ale Transilvaniei. Mult mai incisiv este Ioan Georgescu¹⁷, transilvănean, profesor la Constanța, care oferă informații în legătură cu drepturile coloniștilor, amintind că doi plugari, țărani din Caraomer, spun că ei sunt născuți în „*Sempt lanoși*” și nu în „*Sânienas*”, județul Torontal, cum i se spune acelei comune românești din părțile bănățene. Autorul protestează și împotriva obiceiului altor români din Transilvania, încă sub teroarea maghiarismului, și care, în Dobrogea, vehiculează numele ungurești ale comunelor din care au venit, nume care sunt, de multe ori, traduceri ale celor românești. Ioan Georgescu ne oferă știrea conform căreia, în județul Tulcea, 33% dintre românii transilvăneni aflați în 1909 nu sunt mocani, ci „*români din celelalte părți ale Ardealului și Banatului*”. La Mahmudia - județul Tulcea - îl amintește pe cetățeanul Ioan L. Cataianțu, fost funcționar la CFR, originar din Lugojul Banatului. Alți bănățeni trăiau în cele două Ceamurlii, același județ. În plasa Traian, existau în 1909 coloniști din Apuseni, „*precum și din părțile Aradului și Cenadului*”. Se oferă un lung șir de onomastici din Banat găsimile în Dobrogea. De exemplu, avem arădani ca: Goldea, Crișan, Codreanu, Orlăcan din Nădlac, Ardeleanu din Semlac, Popistașu din Dalboșețu Carașului, Nadașchi din Batania Cenadului, Marșavela din Dalboșeț din părțile Bozoviciului, precum și Boieru din Uzdinul Torontalului, rămas la sârbi”. Autorul face precizarea că „*fierarul Miloș Bobescu din Doloave, comună din părțile Panciovei, rămasă la sârbi, acum fierar în musuratul Mangaliei*”.

În acest context se înscrie marea dispută parlamentară, cunoscută, în care omul politic, probabil cel mai bun cunoscător al situației din Dobrogea de atunci, Mihail Kogălniceanu, dă o replică rămasă peste timp acelora care, de dragul intereselor Austro-Ungariei, voiau să trimită la „*urma lor*” zeci de familii românești bănățene stabilite în Dobrogea.¹⁸ Este firesc ca Mihail Kogălniceanu să fi avut această atitudine, de vreme ce, cu doi ani

înainte, în Parlament, la întrebarea lui Aurelian cu privire la persoanele cu care va coloniza Dobrogea - străini sau români -, acesta afirmă, secondat fiind de Lahovari, că vor fi atrași români „*mai ales din Turcia, Transilvania și Banat*”.¹⁹

Discuția din Parlament pornise de la o interpelare a lui Al. Lahovari care semnalase izgonirea a 450 de bănățeni care încercaseră să se statornicească în Dobrogea. Ziare din Transilvania luaseră atitudine în legătură cu politica statului român. Într-adevăr, ministrul de externe Eugen Stătescu explicase că bănățenii au venit „*fără știre, fără forme, fără nici o regulă și în mijlocul iernii*”. El avea dreptate într-o problemă de fond care era, acum și aici, de formă. Legea proprietății funciare din Dobrogea era în curs de elaborare, deci nu li se puteau da loturi de pământ celor veniți și care ar fi rămas muritori de foame. Pe de o parte, prim ministrul I. C. Brătianu declara că diplomația austro-ungară i-a pretins să cerceteze dacă sus amintiții români din Banat au pașapoarte. Responsabil, acesta încheia: „*Când va fi Dobrogea populată numai cu supuși străini, fie chiar români, nu știu dacă ar fi bine fiindcă în toate zilele am avea conflicte cu guvernul austro-ungar*”.²⁰

Discursul și intervențiile lui Mihail Kogălniceanu se întind pe 4 ședințe ale Camerei Deputaților din 22, 23, 25, și 26 ianuarie 1882.²¹ Într-o primă parte a expunerii, acesta invocă, în sprijinul schimbării comportamentului recent, oficial, față de românii din Banat, obiceiul pământului de a-i primi nu doar pe cosângeni, ci, în virtutea ospitalității, de a oferi sprijin să se stabilească, prin hrisoave domnești chiar, străinilor. Fără pașapoarte. Invocă trecerea de o parte și de alta a Carpaților a românilor dintr-o Țară Românească în alta și conform aceleiași obicei al pământului, cultivatorii de pământ nu erau respinși a se stabili. Numai că în Țările Românești, parte a Imperiului Otoman, s-au stabilit convenții de extrădare sub domniile lui Mihail Sturdza și Alexandru Ghica. În legătură cu cerințele guvernatorului general al Transilvaniei, domnul Moldovei prevedea extrădarea numai pentru vagabonzi și dezertori. În Convenția din 1865 s-a păstrat, firesc, ca un bun câștigat, dreptul amintit al cultivatorilor de pământ. În virtutea acestuia se putea trece de o parte și de alta a Prutului și a Carpaților. Kogălniceanu, sprijinindu-l pe Lahovari, amintește venirea din Turcia a oricăror locuitori, chiar turci din Bosnia și Herțegovina, în toiu iernii. Și li s-au dat și bani de cheltuială. Cu atât mai mult

¹⁵ A.N.R. fond MAI, div. Administrație, dos. 158/1880, f.8, 31, 56, 62, 99. Vezi și „Cărțile săteanului român”, Gherla, Cluj, nr. 15, 27 dec. 1878, p. 112- 114,

¹⁶ Vasile Helgiu, *Școala românească din Dobrogea de la înființare până la 1938*, Constanța, 1938, p. 21-28

¹⁷ Ioan Georgescu, *15 ani de transhumantă în Țările Române (1782-1797)*, în „Analele Dobrogei”, nr. 5/1924, nr. 6/ 1925, p. 30- 48, 163, 165, 166- 167, 170, 181

¹⁸ Vezi Al Zub, *Mihail Kogălniceanu*, p. LXIX. În Parlament, M. Kogălniceanu se manifestă împotriva izgonirii din țară a unor bănățeni stabiliți în Dobrogea fără pașaport. Cu acel prilej, are tăioasa și fără replica la replică: “Oare Lazăr a venit în Țara Românească cu pașaport?”

¹⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 25, 1/13 feb. 1880, p. 610- 611

²⁰ Mihail Kogălniceanu, *Opere, V, Oratorie III, 1878- 1891*, partea II 1881-1883, Ed. Acad. RSR, 1986, p.108

²¹ „Monitorul oficial”, nr. 35, 36, 37, 38/1882

„am anunțat” că-i primim pe români de oriunde, și le vom da pământ. „S-au format mai multe sate cu bulgari și români, s-a fundat Făgărașul Nou, Seleușul, Cara Murat ai cărui locuitori, spre recunoștința fondatorilor, i-au dat numirea de Opreni” (de la Remus Opreanu, prefectul județului). Și acum vine ideea absurdă a pașapoartelor de emigrare. „Pașapoarte de emigrare la sate?! Dar oare Austria, când în Dorohoi a fost foamete și au trecut oamenii acolo, s-a uitat la pașapoarte? S-au uitat la foile de drum? A ezitat un moment de a-i primi?” N-a existat nicio regulă de acest fel în legătură cu românii din Basarabia. Și astfel, nemții și străinii din Basarabia „și-au făcut case și sate și sunt dascălii agriculturii în Dobrogea, în vreme ce elementul românesc, nu știu din ce cauză, a fost prigonit.” În acest context, e anormal și inuman să lovești în românii care vin din Banat: „De ce, dacă s-au găsit câțiva indivizi răuvoitori care au înșelat pe acei nenorociți bănățeni și i-au făcut să-și vândă pământurile pe nimic și să vină la noi, de ce să-i lăsăm să se întoarcă iarăși acolo unde au fost proprietari, ca astăzi să cerșetorească și să nu-i facem proprietari în Dobrogea?” Evident, noi nu putem acuza de vagabondaj pe românii bănățeni care au venit să își găsească hrana și existența familiilor, și pe care guvernul, ca și localnicii Dobrogei, îi ajută. „Vedeți dar până unde merge această frică, încât toți suntem speriați de a nu veni în ceartă cu Austria”. În acest sens, Mihail Kogălniceanu propune, în sprijinul primirii legale a bănățenilor, „vechea ospitalitate, vechiul obicei al pământului”.

Discuțiile trec la atac la persoană. Kogălniceanu este atacat că ar fi un instrument al „Stelei Nordului”, mason, probabil. Acesta îl face de doi bani pe „tânărul deputat Vulturescu”, căruia-i cere să-și stăpânească entuziasmul juvenil. Discuțiile sunt aprinse și Kogălniceanu este nevoit să reia problema, mai ales că „toată presa ungurească și toată presa germană, insultându-ne pe noi, românii, pentru că am lăsat să iasă din Țara Românească niște oameni de sângele nostru” în zdrențe. Problema este una națională, politicianismul nu-și are locul. Kogălniceanu declară că nu are orgolii și cere colaborarea foștilor săi tovarăși din revoluție și de mai târziu, în sensul apărării interesului românilor din Banat. Mai mult de două pagini de text, cu numeroase intervenții, ni-l dezvăluie pe Kogălniceanu, omul politic, în stare să apere ca jurist, ca economist, ca român, cauza națională, trecând peste orice orgolii personale. Folosește inteligent documentele pe care le cunoaște foarte bine, începând cu Regulamentul Organic, cu o cazuistică ce-i era la îndemână pentru impunere

rațională a unei soluții în sprijinul românilor bănățeni în primejdie de a fi alungați. „Românii de peste Carpați numesc această țară, Țara. Când îl întrebi: Unde ai fost?, el răspunde: Am fost în Țară. (...). Am convicțiunea că, precum cele 11 sate din Dobrogea s-au populat cu bănățeni și cu români din Transilvania, și de acum înainte celelalte sate se vor popula tot cu români din Banat și Transilvania. Mai am încă o convicțiune: că ceea ce s-a făcut, s-a făcut bine. Am convicțiunea că cuvintele mele, care au fost batjocorite aici, au să fie un balsam de mângâiere peste Carpați. Am convicțiunea că cuvintele mele au să sfârșească circulara dată de ministrul ungar prin care zicea că românii din Austro-Ungaria nu se mai primesc în România?”.

La toate spusele lui Kogălniceanu, ministrul de finanțe Gheorghe Chițu intervine, acuzându-l pe acesta că nu știe istorie și că regretă vremea și stipulațiunile Regulamentului Organic. Argumentele și cuvintele celui acuzat ard în carne vie. Desigur, ministrul nu era pe măsura lui Kogălniceanu, care obține câștig moral de cauză în problema românilor din Banat.²²

Socotim ca fiind destul de limpezi și exacte datele pe care le-am folosit privind Legea din 1910 privind acordarea de drepturi politice depline locuitorilor din Dobrogea, statistica și analiza locului de proveniență a românilor de peste Carpați. Nu facem un secret din faptul că în Dobrogea au avut loc numeroase abuzuri ale administrației: oamenii nu erau ajutați de stat în raporturile cu mafiile administrative, astfel încât, în anul 1904, primul-ministru Dimitrie Sturdza consemna că, dintre plângerile venite din județe în legătură cu abuzurile administrativ rurale, jumătate proveneau din județele Tulcea și Constanța, lucru pe care îl afirmă și dobrogenii care merg în audiență la Titu Maiorescu și la Regele Carol I în 1910. Nu e lipsit de importanță să spunem că între apărătorii cauzei bieților oameni loviți de abuzurile administrative se găseau și delegații evrei din Constanța: Brenner, dr. Bramcer și bancherul Leon Teiler.²³

²² Cf. M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 94- 307

²³ Arh. Stat Tulcea, fond Prefectură-administrativ, dos.7, f.1, 7, 39; A.N.R., fond MAI, dos. 440/1889, f. 2-9; Audiențele dobrogenilor la MS Regele și Titu Maiorescu. *Memoriu înaintat suveranului. Membrii delegației*, Tipografia Speranța, Buc., 1911

Tanagra din atelierele Callatisului

■ Cercetător științific doctor Sorin Marcel COLESNIUC

Printre cele mai importante artefacte din Muzeul „Callatis” se află și statuetele de tip Tanagra, confecționate, în Antichitate, în atelierele cetății Callatis. Acestea au fost descoperite în secolul al XX-lea, în timpul cercetărilor arheologice sau cu prilejul unor lucrări edilitare, multe dintre ele nesupravegheate de arheologi. Numele acestor figurine din lut ars a fost dat de statuetele descoperite în anul 1870, în Necropolele de la Tanagra, o localitate aflată în regiunea Beoția, din Grecia.

În Preistorie, statuetele au fost utilizate în cadrul ceremoniilor religioase, dar, începând cu Epoca Greacă și, mai ales, în Epoca Elenistică ele aveau scop decorativ în locuințele pasionaților de artă, puteau fi găsite în temple sau erau folosite ca inventar funerar. În general, statuetele reprezentau femei elegante (nobile sau dansatoare), ale căror veșminte erau drapate și viu colorate. De asemenea, statuetele mai reprezentau: efebi (tineri care urmaseră un fel de serviciu militar în Grecia Antică), figuri de bărbați, copii, dar și jucării pentru copii. Statuete de tip Tanagra au fost descoperite în întreaga lume greco-romană, de la Atena și Anatolia până în Egipt și Cirenaica. În cetățile grecești, figurinele au circulat încă din Perioada Arhaică, iar în Perioada Elenistică, Cetatea Callatis a devenit un centru de producție, în care se confecționau astfel

de statuete de tip Tanagra.¹

În Necropolele orașului Tanagra s-au descoperit câteva sute de mii de statuete, Tanagra devenind patria coroplasticii elenistice. Figurinele se caracterizează prin: siluete grațioase, veșminte drapate, coafuri deosebite, culori variate și atribute precum umbrele, pălării de soare etc. Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, devenise o modă colecționarea de statuete de tip Tanagra și mulți diplomați români și oameni înstăriți, care au vizitat Grecia, au achiziționat figurine și le-au adus în România. Prima carte apărută în țara noastră, intitulată *Statuetele de lut din Tanagra și în special cele din colecția Esarcu de la Atheneul Român din București*, referitoare la statuetele de tip Tanagra, a fost publicată în anul 1894.² Aici nu apare, însă, nicio informație despre statuetele de la Callatis, întrucât acestea încă nu erau cunoscute în România. În lucrare sunt prezentate, cum se arată și în titlul cărții, și cele 21 de statuete pe care Constantin Esarcu, ministru al României la Atena (pe la 1880), le-a cumpărat din Grecia și le-a donat Ateneului Român.

¹ Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 157.

² Aurelia M. Bragadir, *Statuetele de lut din Tanagra și în special cele din colecția Esarcu de la Atheneul Român din București*, Stabilimentul grafic I.V. Socecu, București, 1984, apud V. Canarache, *Măști și figurine Tanagra din atelierele de la Callatis – Mangalia*, Muzeul de Arheologie Constanța, 1969, p. 12.

Începând cu secolul al VI-lea a.Chr., în locul statuetelor pline au început să se confecționeze statuete cu ajutorul tiparului, ceea ce a permis multiplicarea lor. Cele mai vechi statuete de tip Tanagra au fost datate în secolul al IV-lea a.Chr. Tiparele din argilă, realizate de meșterii din Beoția, au ajuns în toată Grecia, în Pontul Euxin, dar și în Egipt și Asia Mică - în teritoriile pe care grecii le-au cucerit și în coloniile pe care le-au întemeiat. Dacă la început meșterii din colonii importau tiparele din Tanagra și doar turnau argila în acestea, ulterior ei și-au confecționat tipare proprii, adăugând particularitățile locurilor și ale locuitorilor zonelor respective. Artă confecționării statuetelor de teracotă înregistrează cea mai mare dezvoltare în perioada 330 – 200 a.Chr.³ În secolul al IV-lea a.Chr., meșterii creatori de statuete ajunseseră deja la un rafinament artistic deosebit. Prin forme, expresivitate, redarea corpului în mișcare și prin pictarea figurinelor cu diferite culori, artiștii s-au făcut remarcă în societatea acelor vremuri.

Vasile Pârvan, supranumit „părintele arheologiei românești”, în lucrarea *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, în capitolul „Ateliere de artă din Daco-Sciția” notează următoarele: „La Callatis (Mangalia) s-a găsit în 1915 întreaga fabrică a unui meșter de chipuri de lut, și, cu tiparele antice, noi am putut îndată turna idoli, ca să-i vedem aievea. Din nenorocire, în vremea războiului s-a pierdut

și această neașteptată moștenire dela cei vechi, și prilejul rar, ce-l avusesem, de a ne da seamă de gustul Greco-Romanilor din Sciția, cari, din multe tipare, ce se găseau în Meazăzi, aleseseră tocmai pe acelea dela Callatis, s-a risipit, poate, pentru totdeauna”.⁴

Vasile Canarache, ctitor al Muzeului de Arheologie din Constanța, al Muzeului de Arheologie „Callatis” din Mangalia și al altor instituții de cultură din județul Constanța, în cartea intitulată *Măști și figurile Tanagra din atelierele de la Callatis – Mangalia* își amintește unele momente din anul 1916: „Venisem în Dobrogea și începusem să răscolesc urmele istoriei vechi, răspândite pretutindeni în ținutul dintre Istru și Pontul Euxin. (...) Proptită în malul ușor abrupt al falezii, se afla cea mai veche și cea mai monumentală construcție a Mangaliei turcești. Primăria, poliția, percepția, căpitănia portului, cafeneaua și muzeul, toate erau la un loc, în aceeași clădire, o adevărată cetate nouă, zidită din blocuri de piatră veche, cu urme de sculptură și litere scrise, cu mucegai și parfum din trecutul îndepărtat. (...) Veneau aici tot felul de oameni, care discutau despre trecutul orașului și despre minunile dezgropate prin grădini și pe tarlale, prin cimitire și prin șanțuri. Oamenii aduceau, la primărie și la cafenea, bucăți de marmură frumos cioplită sau cu litere săpate, oale vechi, lustruite cu negru sau cu roșu, monede de aramă și de argint, opaițe și pahare

³ V. Canarache, *Măști și figurine Tanagra din atelierele de la Callatis – Mangalia*, Muzeul de Arheologie Constanța, 1969, p. 11.

⁴ Vasile Pârvan, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, Editura și Tipografia Cultura Națională, București, 1923, p. 219.

de sticlă, dar mai ales mici statuete de lut ars, cu resturi de culoare albă, albastră, roșie sau purpurie, cu praf și foiță de aur. Am văzut atunci, într-un dulap de sticlă, la vechea primărie, o mulțime de figurine de lut ars și vreo 10 tipare, găsite de meșterii zidari, care săpau un puț în curtea hanului Stamatopol din centrul orașului, lângă piață.”⁵

De asemenea, Vasile Canarache menționează că a găsit fragmente de statuete la Sud de oraș, pe malul lacului, unde copiii se jucau cu acele „păpușele de pământ ars pe care le scoteau scormonind într-o movilă mare”. În apropiere de centrul orașului se afla un perimetru unde se aruncau resturi, printre care: amfore, străchini și figurine de lut, de unde Canarache a recuperat numeroase figurine de lut. Canarache a revenit la Mangalia în anul 1921 și a început să acorde o mai mare atenție statuetelor de tip Tanagra. El a constatat că în Antichitate a existat o industrie locală la Callatis. Numărul mare de statuete cu defecte de turnare și de ardere l-au convins de existența unor ateliere locale. Tiparele și figurinele de la Callatis aveau dimensiuni cuprinse între 5 și 30 cm.⁶

Vasile Canarache își mai amintește că în acea vreme localnicii au început să caute obiecte antice, printre care și figurine de lut ars, și să le vândă colecționarilor din București, iar când vechea primărie a fost demolată, artefactele au ajuns la rudele și prietenii primarului din acea vreme. „Tot cam pe atunci, doctorul Petrov din Mangalia avea o colecție de peste 100 de splendide exemplare, cum și câteva tipare, despre care nu se mai știe nimic. Cojocarul Sava, care își făcuse o casă în apropierea poștei, găsisese, la săparea pivniței, un cuptor dărâmat, de unde a scos circa 50 de statuete și aplicase mari de pământ ars, pe care le-a dus peste graniță.”⁷

În anul 1935, movila din spatele poștei a fost desființată, iar pământul a fost cărat, cu ajutorul căruțelor, pe malul lacului Mangalia. „Timp de câteva luni, cei care s-au grăbit au putut scormoni și au putut aduna mii de statuete, și mai ales splendide capete, rupte de la gât. Dar marea majoritate a pieselor din acest *Monte Testaccio* au fost cărate și folosite fără niciun discernământ la construirea marii șosele,”⁸ care lega pe atunci Mangalia de satul 2 Mai.

Numeroase figurine din pământ ars au fost descoperite și de istoricul Teofil Sauciuc-Săveanu, în campania anului 1937, pe care le-a publicat în revistele „Dacia” și „L’Archeologie Roumaine” în limba franceză, iar mai târziu, în anii 1948 și 1964, în revista „Dacia”, în limba germană.⁹ În revista „Dacia”, din anul 1945, a publicat al VIII-lea raport preliminar de săpături și cercetări de la Mangalia, din anii 1937-1940, unde prezintă, printre descoperirile de la Mangalia, și numeroase statuete de tip Tanagra.¹⁰ Între ele sunt statuete întregi, dar și fragmentare, reprezentând: femei, bărbați, copii, jucării, păsări și animale.

În anii 1963-1964, la 80 de metri către Sud de movila desființată, Vasile Canarache a descoperit urmele unui atelier, de unde a recuperat mai multe statuete fragmentare cu defecte de turnare și de ardere. „Muzeul din Mangalia, care poseda la un moment dat câteva sute de statuete, a fost mutat din loc în loc. Ultima dată, pe când era instalat în vechea biserică ortodoxă, tavanul și zidurile s-au dărâmat, prinzând sub moloz prețioasele valori ale Antichității. Cine a vrut și cine n-a vrut a scos din moloz, cum a putut și cum n-a putut, tot ce a fost mai bun și mai ales (...) sute de statuete de Tanagra, vase de sticlă și de ceramică, monede greutăți de pământ ars în formă de trunchi de piramidă, inscripții etc.”¹¹

V. Canarache precizează că a încurajat colecționarii particulari să achiziționeze statuete de tip Tanagra și recunoaște că a inițiat prieteni și cunoscuți în acest domeniu și chiar le-a donat unora dintre ei diverse statuete. În anii ’60, el avea informații despre existența a 50 de colecționari de astfel de statuete în România, cărora le-a cerut să-i pună la dispoziție figurinele pentru realizarea unui studiu. Astfel, a avut acces la peste 2.000 de exemplare, dintre care a selectat 281 de piese pe care le-a prezentat în lucrarea: *Măști și figurine Tanagra din atelierele de la Callatis – Mangalia*.

În volum, V. Canarache i-a enumerat, în ordine alfabetică,¹² pe colecționarii care i-au pus la dispoziție statuetele (în lista sa aflându-se și Muzeul de Arheologie Constanța), precum și numărul de artefacte pe care le-a selectat și le-a prezentat în carte: dr. Mircea Athanasiu, București - 13 statuete; Constantin Baratschi, București - 1 statueta; Ivanciu Băcăoanu, Constanța - 3 statuete; Gabriela Bordenache, București - 1 statueta; George

⁹ Valerian L. Ciofu, *Teofil Sauciuc-Săveanu. Viața și opera*, editori Cătălin I. Nicolae și Bogdan Petru Niculică, Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 54.

¹⁰ Th. Sauciuc Săveanu, *Callatis. VIII-e Rapport preliminaire fouilles et recherches les annees 1937-1940*, în *Dacia*, IX-X, 1941-1944, București, 1945, pp. 299-323.

¹¹ V. Canarache, *op. cit.*, p. 16.

¹² *Ibidem*, pp. 18-19.

⁵ V. Canarache, *op. cit.* pp. 3-4.

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁸ *Ibidem*, p. 16.

Buzdugan, București - 6 statuete; Vasile Canarache, Constanța - 14 statuete; Vladimir Colin, București - 6 statuete; prof. Mircea Herovanu, București - 41 statuete; Eugen Jebeleanu, București - 34 statuete; Marcela Mirea, București - 4 statuete; Muzeul de Arheologie Constanța - 45 statuete; Gellu Naum, București - 11 statuete; George Severeanu, București - 7 statuete; dr. Horia Slobozeanu, București - 95 statuete. Din listă lipsește Muzeul Național de Antichități din București, astăzi Muzeul Național de Istorie a României.

În prezent, în expoziția permanentă a Muzeului „Callatis” din Mangalia există câteva zeci de statuete de tip Tanagra (unele fragmentare) confecționate, în Antichitate, în atelierele cetății Callatis. Aceste exponate sunt foarte apreciate atât de specialiști, cât și de vizitatorii muzeului, întrucât ele redau cu

exactitate felul în care se îmbrăcau femeile nobile în perioadele greacă și elenistică, felul în care își coafau părul, precum și accesoriile pe care se purtau în orașul callatian. De asemenea, statuetele mai reprezintă divinitățile adorate în acele vremuri la Callatis: Cybela, Apollo, Dionysos, Eros-Thanatos,

Conform fișelor de inventar ale Muzeului „Callatis”, cele mai multe statuete au fost descoperite între anii 1959 și 1972, în zona sanatoriului balnear și în perimetrul stadionului - în necropola elenistică, dar mai sunt consemnate și descoperiri ocazionale. Din anii '70 și până în prezent, în timpul săpăturilor arheologice sistematice sau de salvare, specialiștii în arheologie din Mangalia au mai descoperit câteva statuete de tip Tanagra (întregibile sau fragmentare), care au fost deja expuse în vitrinele Muzeului „Callatis”.

Colecționarul

Despre unul dintre cei mai importanți colecționari de figurine tip Tanagra am mai scris și cu alte prilejuri în revista Datina. Deținem albumul cu fotografii de familie donat de nepotul său, arh. Răzvan LĂZĂRESCU. Asupra subiectului vom reveni.

În imobilul din Eforie Sud, chiar pe șoseaua Constanța – Mangalia, dr. Horia SLOBOZEANU a amenajat un muzeu arheologic pus la dispoziția publicului în sezonul balnear. Aici locuia împreună cu soția și cu cei doi copii.

Impresionat de tezaurul arheologic al Dobrogei a pus pe frontispiciul casei-muzeu cuvintele : « Rar se mai poate întâlni un colț de pământ care pe o întindere atât de mică să fi încăput o atât de bogată și de zbuciumată istorie”.

Munca începută cu pasiune, în 1924, sub îndrumarea lui Vasile Pârvan i-a permis să adune un număr imens de piese arheologice: vase grecești din sec. VII – VI a.Hr., coloane, statuete, basoreliefuluri, inscripții etc. Participă cu savantul Pârvan la săpăturile malurilor lacului Techirghiol de unde aduce în muzeu piese primitive getice. De la Vasile Pârvan a căpătat dr. Horia Slobozeanu pasiunea cercetării și a valorificării fiecărei piese smulse pământului și pune în ecuație cu toată istoria atât de fascinantă a Dobrogei.

Pentru turiștii ce poposeau în pragul casei era ghid, rupându-și din timpul său oricât era nevoie pentru a arăta celor interesați din nestematele istoriei acestor locuri. Se apleca cu o mare curiozitate mai ales spre inscripțiile grecești și latine, le descifra mesaje.

Povestește arh. Răzvan Lăzărescu : « Simțind că noii stăpâni nu-i vor lăsa obiectele de valoare în proprietate, doctorul Slobozeanu le-a zidit în pereții casei iar colecția de statuete tip Tanagra le-a donat Muzeului de istorie constănțean cu condiția să fie expuse într-o sală care să-i poarte numele. Se pare că piesele - foarte valoroase ca mesaje, dovedind prezența grecilor la Pontul Euxin și raporturile lor administrativ-politice au dispărut din muzeul de la Constanța. Tata, arh. Cehar Lăzărescu, a încercat să le dea de urmă și nu a reușit. Erau anii aceia de cumpănă pentru țară și nu puteai decât să cedezi.”

Șantierul arheologic de la Mangalia, 1924

Arheologie subacvatică în Marea Neagră

■ Laurențiu Marin DOBRE

Sfârșitul Epocii Moderne și Epoca Contemporană sunt profund marcate de evoluția explozivă a tehnicii și tehnologiei, care se propagă în toate sectoarele: economic, industrial, științific, militar, cultural, social etc. Are loc un progres general care s-a autostimulat și care a creat noi profesii și domenii de activitate, a redus distanțele, a favorizat comunicarea și a permis cucerirea cerului, spațiului și a adâncurilor subterane și subacvatice.

Sub acest vector anabatic s-a plasat și segmentul naval, în care mijloacele de transport pe apă și navigația au dobândit noi dimensiuni. Începând cu secolul al XIX-lea sunt construite primele nave cu propulsie mecanică¹, se produc primele submarine² și tabla metalică devine principalul material de construcție. Cele două conflagrații mondiale și Războiul Rece își pun amprenta asupra industriei navale, în special prin modernizarea submarinelor, introducerea propulsiei nucleare și substituirea busolei și radarului cu sistemul GPS, tehnologii care permit pătrunderea mai adâncă în universul pelagic. În sfera scafandrieriei, alături de alte succese obținute pe plan tehnic, în secolul al XIX-lea francezul Paul Bert³, prin lucrarea sa „La Pression barometrique” (1878) schimbă abordarea și optica în scufundare, iar la mijlocul secolului al XX-lea, Jaques Yves Cousteau și Emile Gagnan revoluționează aparatul de respirat sub apă.⁴ Preocupările și studiile pentru scufundare reclamate de necesitățile economice și militare au avut ca rezultat, la începutul secolului al XIX-lea, atingerea de către un scafandru autonom a impresionantei adâncimi de 701 metri⁵.

Arheologia subacvatică este o metodă de cercetare relativ tânără, care a luat naștere în Franța în anii '50 ai veacului trecut. Geneza cercetării subacvatice în România are loc un deceniu mai târziu, grație comandorului Constantin Scarlat, un pionier al arheologiei subacvatice și al topografiei și cartografiei submarine a litoralului românesc.

Bogatul și îndelungatul trecut istoric al țărmlui vest-pontic a încărcat arheologic zona marină⁶ din proximitatea uscatului, alcătuind un inepuizabil izvor documentar-științific. Epavele scufundate descoperite, artefactele aduse la suprafață și construcțiile hidrotehnice imerse au demonstrat potențialul arheologic marin, care a determinat factorii de decizie să impună un regim de protecție a platformei continentale a litoralului românesc⁷.

Perioada post-decembristă, caracterizată printr-o decadentă generală, a contaminat și latura cercetării științifice, reflectată prin prisma investițiilor financiare și umane diminuate, care a inhibat activitatea de prospectare și investigare în teren și laborator și a împins arheologia subacvatică pe o orbită periferică a arheologiei.

Situația creată a îngăduit o exprimare a extremei opuse, a amatorilor, care s-a materializat în descoperiri senzaționale⁸ exploatate de mass-media și ignorate de specialiști. Organizați în asociații, cluburi și ONG-uri, plonjorii amatori cu pasiuni declarate pentru istorie, epave și aventură, datorită experienței și studiului, au înregistrat cele mai multe descoperiri subacvatice după 1989⁹. Dintre toate vestigiile găzduite de mediul acvatic, epavele militare sunt navele care îi fascinează în mod deosebit pe scafandri. Submarinele ocupă un loc special în palmaresul plonjorilor, explicat prin numărul mic de exemplare în raport cu navele de război și prin dificultatea de a găsi și stabili locul naufragiului (vezi modul de navigație și de luptă în timpul confruntărilor – în imersie).

¹ În anul 1807, englezul Robert Fulton, împreună cu americanul Livingstone, concep primul vapor cu zbaturi *CLERMONT*, prima navă propulsată mecanic, cu abur, cu ajutorul roților cu zbaturi plasate câte una pe fiecare bord; nava avea 45,72 m lungime, 3,26 m lățime, pescaj 0,61 m, deplasament de 100 t.

² Primul submarin a fost construit de inventatorul irlandez John P. Holland (1840-1914) și a fost încercat de Marina S.U.A. în Războiul Civil American (1861-1865).

³ Paul Bert (1833 – 1886) este considerat fondatorul fiziologiei hiperbare, rezultatele experimentelor sale au stat la baza dezvoltării ulterioare a aeronauticii, construcției de tuneluri, scufundare etc.

⁴ Jaques Yves Cousteau, ofițer de marină, și Emile Gagnan, inginer, inventează în anul 1943 detentorul cu debit la cerere, dispozitiv care asigură o respirație sub apă similară celei terestre, prin aspirarea gazului respirator pe cale bucală cu un efort minim.

⁵ În anul 1992, firma Comex S.A., din Franța, în cadrul proiectului *HYDRA X*, cu un amestec gazos trenar, *Hidrellox*, folosit cu succes în scufundări simulate la adâncimi de peste 500 m, s-a atins adâncimea maximă de 701 metri.

⁶ Zona cuprinsă de la țărml până la izobata de 40 – 45 metri, care formează un veritabil filon arheologic subacvatic, a fost alimentat sistematic de navigația de tip cabotaj.

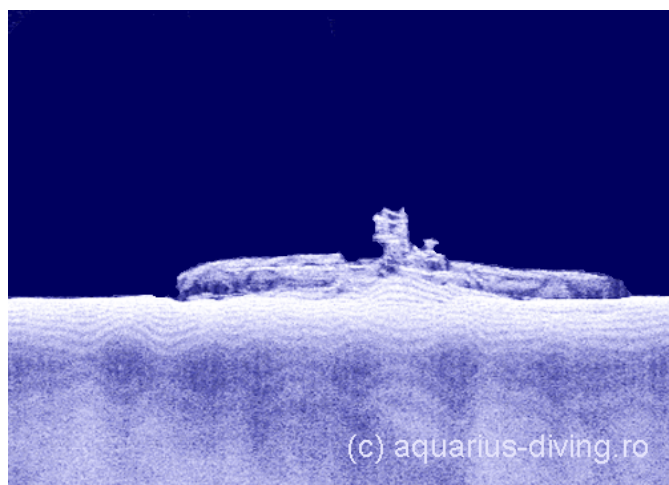
⁷ „Platforma continentală a litoralului românesc a Mării Negre” este clasată în Lista Monumentelor Istorice sub forma de „sit arheologic subacvatic” - cod L.M.I. CT-I-S-A-02561, oferind astfel o protecție generală până la identificarea ariilor relevante din punct de vedere istorico-științific/arheologic.

⁸ Publicații, televiziuni și radio naționale și locale: *Gândul*, *Adevărul*, *România Liberă*, *Telegraf*, *Pro TV*, *B1* s.a.

⁹ În perioada regimului comunist scufundarea era interzisă în afara cardului organizat de instituțiile statului.

I. SUBMARINUL SHCH 213 - „Щ-213”

În vitrina cluburilor Black Sea Wreck Divers și Aquarius Diving Center, ambele din Constanța, lângă alte reușite se află și descoperirea submarinului SHCH 213, care, în Al Doilea Război Mondial, producea cel mai mare dezastru maritim civil. În februarie 1942 „uzina militară subacvatică” rusă, aflată în misiune în Marea Neagră, pe coastele Turciei, cu o singură torpilă lansată de la circa 1 km, lovea letal și scufunda vasul „Struma”, care transporta refugiați evrei pe ruta România-Palestina; „Torpila a fost lansată de la distanța de șase cabluri și în mai puțin de 30 de secunde a spulberat pur și simplu vasul Struma cu cei 760 de emigranți evrei la bord și zece membri ai echipajului”¹⁰.

Submarinul SHCH 213 face parte din seria de submarine din clasa SCHUKA (Știuca), pe care sovieticii o produc începând cu anul 1934 în două modele „V”, respectiv „X”. SHCH 213 este construit în șantierul naval Sudostroytelnyi Zavod, Mykolaiv, URSS (azi, Ucraina) sau cum mai era cunoscut, Șantierul Naval Sovietic nr. 200. Submarinul este una din navele de război ruse dintre cele mai bune ale epocii sale: deplasament - 577 de tone la suprafață / 704 tone scufundat, lungime - 57,00 m, lățime - 6,20 m, pescaj - 3,78 m, propulsia - 2 generatoare diesel-electrice, 1.020 kW (1370 CP), viteză - la suprafață 12.5 noduri - 23,2 km/h; scufundat 6,3 noduri - 11,7 km, adâncime maximă - 91 m, armament total dotare - 10 torpile și două tunuri de 45 mm semi-automate, autonomie - 123 de zile, echipaj - 35 membri.

Cauza naufragiului nu este cunoscută, unele surse¹¹ arată ca fiind provocată de submarinul german UJ - 116 / Xanten, care se afla în urmărirea navei rusești, însă nu este exclus ca scufundarea să

fi survenit în urma unei coliziuni cu o mină marină (locul în care se află epava fiind în perimetrul barajului de mine care apăra Constanța).

Imaginea vestigiilor sovietice ale lui SHCH 213 a fost readusă la suprafață odată cu găsirea epavei de către trei scafandri experimentați ai echipei Black Sea Wreck Divers. După cercetarea mai multor materiale documentare¹² și căutări sistematice specifice scafandrilor, în data de 15 noiembrie 2008, acest trio format din Harry Bakke, Cristian Munteanu, Iulian Pică identifică relicvele submarinului, travers de stațiunea Mamaia, pe coordonatele GPS 44°17'330 latitudine Nord și 28°54'000 longitudine Est. Ziua descoperirii, așa cum au afirmat autorii, s-a dovedit a fi cu șansă „la prima aruncare de ancoră, efectuând o căutare circulară¹³ [...] am găsit epava în ordinea în care am atins-o Harry Bakker, Cristian Munteanu, Iulian Puică”.

Utilizarea tehnicilor moderne de scanare i-a ajutat pe scafandri să obțină o proiecție tridimensională a navei, oferindu-le multe date cu privire la epavă și relieful submarin. Submarinul este așezat la adâncimea de 30 de metri, pe un fund de nisip cu urme minime de scoică moartă, este orientat pupa-prova pe direcția NNW-SSE, relevament 150° și este înclinat 20° pe tribord.

Vasul naufragiat la data descoperirii, atât pe suprastructură cât și pe cocă, era învelit, în proporție de 70%, de plase de pescuit de diferite dimensiuni și modele. Pe parcursul timpului, o parte dintre ele au fost îndepărtate de plonjorii care au făcut scufundări la epavă. În prezent, submarinul este mai vizibil, mai bine conturat, însă, în continuare, are părți mascate de veșmântul de plase¹⁴ și o biodermă alcătuită din scoici și floră specifică adâncimii.

După multe scufundări și inspecții vizuale, echipa de scafandri a stabilit că epava este întreagă, păstrează axul longitudinal neafectat, nu este frântă, torsionată sau deformată, nu are părți lipsă, iar coca este neatinsă, excepție făcând zona unde a avut loc explozia și două deformări (basele) de pe carenă, la prova. Odată cu îndepărtarea plaselor de pe punte s-a constatat că toate chepengurile sunt închise; de pe pupa navei lipsește tunul din dotare (calibrul 45 mm, caracteristic acestui tip de

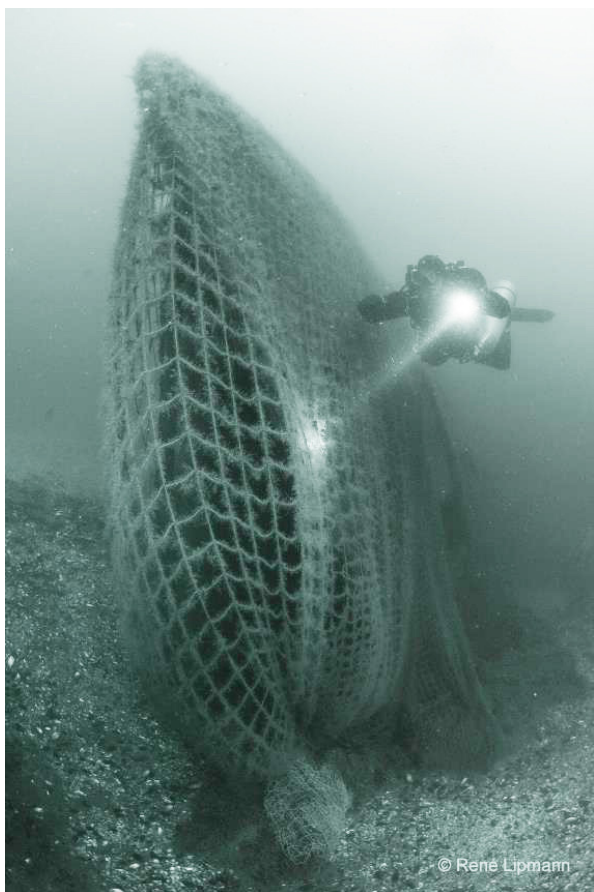
¹⁰ Ioan Damaschin, „Struma, un barcăz pentru infern”, Marea Noastră, anul XX, Nr. 77, septembrie-octombrie 2010, 6.

¹¹ SHCH-213, https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_submarine_Shch-213.

¹² Prima informație cu privire la epavă o obțin de la o societate daneză petrolieră, care efectuase prospecțiuni în perimetrul respectiv; ulterior Harry Bakker stabilește o legătură cu istoricul Miroslav Morozov, care le oferă detalii cu privire la caracteristicile navei (documente, fotografii, detalii tehnice...).

¹³ Este o căutare foarte populară, deoarece nu are nevoie de instalare complicată și se poate face de către mai mulți scafandri fără o pregătire specială; este eficientă în cazul în care poziția țintei este cunoscută cu precizie rezonabilă.

¹⁴ Din cauza adâncimii și a dimensiunilor mari a plaselor este dificilă acțiunea de eliberare a navei.

navă), iar suprastructura are urme pronunțate ale unei explozii. De asemenea, au fost identificate la post, în stare bună, ambele periscoape ridicate (în poziția deschis), cele două elice și partea externă a instalației de guvernare (palele cârmei) - poziția palelor cârmei orientate în sus arată că nava se afla în protocol de imersie.

Degajarea suprastructurii de materialele pescărești a pus în evidență, în apropierea castelului, repetitorul giro al submarinului, care în urma exploziei de la bord a fost smuls de la locul

său și aruncat pe punte către prova. Pentru evitarea unei „dispariții misterioase” Harry Bakker și echipa sa au decis aducerea la suprafață a piesei. Bunul cultural recuperat a fost predat Muzeului Marinei Române din Constanța, care l-a valorificat din punct de vedere istorico-științific. În prezent se află expus în expoziția permanentă a instituției.

Scufundarea la epavă reclamă o pregătire de specialitate, experiență, condiție fizică și asistență de la suprafață. În general, vizibilitatea este moderată în funcție de anotimp, de curenții de Nord, de debitul Dunării și, nu în ultimul rând, de termoclină¹⁵. Pentru imersie se poate utiliza ca gaz respirator aer sau amestec respirator binar – NITROX. Un aspect care nu trebuie omis este temperatura apei, care în lunile august-septembrie poate atinge 15°C și în lunile februarie-aprilie 5°C pe fundul mării.

Toate scufundările care au fost efectuate s-au desfășurat doar la exteriorul navei; nu s-a pătruns în interior. În perioada care a urmat descoperirii au fost realizate mai multe filmări ale epavei din diferite unghiuri și condiții, una dintre acestea fiind disponibilă pe site-ul: www.youtube.com, încărcată de Clubul Black Sea Wreck Divers Constanța¹⁶.

Stabilirea cauzei exacte a naufragiului presupune o colaborare interdisciplinară și interinstituțională, cu o implicare directă a specialiștilor militari români și ruși și o explorare calificată și profesionistă a vestigiilor militare scufundate, „Până atunci este mormântul liniștit din adâncuri pentru 43 de oameni.”¹⁷

II. SUBMARINUL DIN CLASA MALYUTKA

Descoperirea epavei submarinului din clasa *MALYUTKA* în anul 2014 este unul din rezultatele Proiectului HERAS (Submarine Archeological Heritage of the Western Black Sea Shelf) *Moștenirea Arheologică Submarină din partea de Vest a Mării Negre*, un proiect transfrontalier româno-bulgar, care a avut ca obiectiv principal descoperirea și identificarea patrimoniului cultural comun, cu scopul integrării într-un circuit turistic. Există afirmații potrivit cărora vestigiile submarinului au

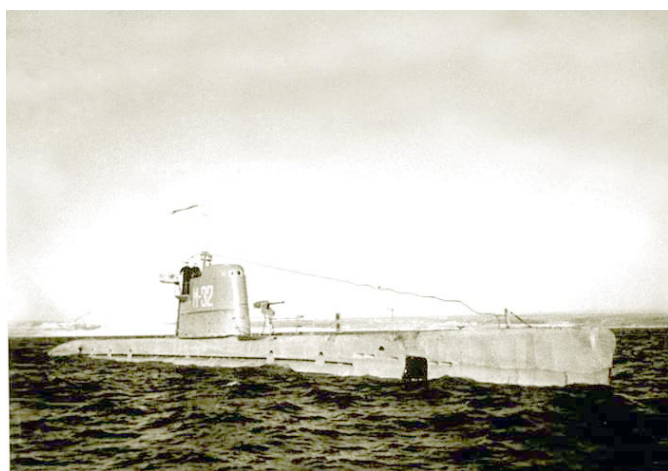
¹⁵ Termoclină, rar *metalimnion*, este un strat de apă care se formează între apa caldă și apa rece, când temperatura mării scade sau crește brusc. În scufundare te simți ca fiind între două corpuri de apă. Stratul de apă astfel format dă un aspect de sticlă opacă, cauzată de refracția coloanei alterată de apă rece sau de caldă. Fenomenul se întâmplă și în atmosferă, între straturile de aer, lucru care poate fi observat când aerul cald se ridică; exemplu - în zonele de deșert și pe șosele unde se provoacă efectul Miraj.

¹⁶ Scufundarea la epava unui submarin sovietic – Black Sea Wreck Divers Constanța, <https://www.youtube.com/watch?v=3FzVoQGgs6k&feature=youtu.be>.

¹⁷ Adriana Mironescu, „Submarinul III 213”, *Marea Noastră*, anul XX, Nr. 77, septembrie-octombrie 2010, 9.

fost identificate în anii 2012 -2013 de către un club de scafandri constănțean, care a preferat să nu facă public acest fapt. Este posibil ca aceste informații să fie lansate ca o provocare, generate de rivalitatea și emulația permanentă dintre cluburile, asociațiile și ONG-urile de profil. Este una dintre puținele descoperiri efectuate în cadrul unei activități științifice organizate și cu scop arheologic, după schimbarea regimului politic din România.

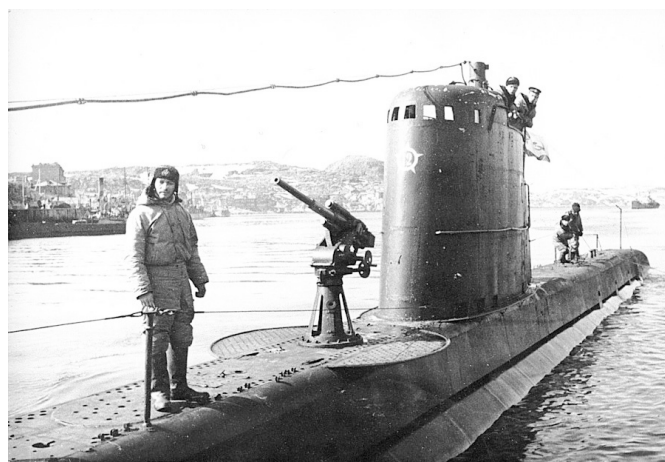
Submarinele din clasa Malyutka sunt nave militare cu rază de acțiune costieră și au fost fabricate în fosta Uniune Sovietică, începând cu anul 1930. Au fost construite în patru serii, păstrând caracteristicile generale: lungime 37,5 m și o lățime de 3,3 m, viteza atinsă la suprafață fiind de 26 km/h, iar viteza în imersiune fiind de 15 km/h, deplasament 158 tone la suprafață / în imersiune 198 tone.

Caracteristicile fizice ale epavei, similare clasei navelor subacvatice Malyutka, i-au determinat pe autorii descoperirii să susțină că submarinul este *Malyutka*, atribuindu-i numele de *SUBMARINUL M*. Nava se află scufundată la o adâncime de 39 de metri, la cca. 10 km de mal, travers de stațiunea Costinești, pe coordonatele GPS 43°54'818 latitudine Nord și 28°44'609 longitudine Est. Până în prezent, plonjorii care au coborât la epavă nu au stabilit relevamentul și punctul cel mai apropiat de suprafața apei (a fost aproximat la cca. 31 metri la periscop).

Submarinul este așezat pe chilă, pe un fund de nisip cu mâl, apupat și bandat maxim 10° spre tribord. De la cuplu maestru și până în zona mediană a pupei, vasul are chila și o parte din carenă cu instalația de guvernare afundată în nisip. O așezare care a obstrucționat scafandrii să ia imagini din acest unghi, aspect care ne-ar fi permis să stabilim dacă nava se afla în imersiune sau la suprafață în momentul naufragiului (poziția palelor cârmei

poate fi un indiciu cu privire la modul de navigație a submarinului).

Pe suprafața epavei se află un strat consistent de biodermă compusă din materie vegetală și scoici de mari dimensiuni (midii - *mytilus galloprovincialis*). De la prova la pupa vasului, pe partea superioară, sunt agățate și încurcate fragmente de plase pescărești de diferite tipuri (textil, nailon).

Prova submarinului, în sectorul cuprins între punte, etravă și chilă, pe ambele borduri este decopertată, bordajul lipsește, păstrându-se pe poziție doar structura de rezistență, bine definită și conturată. Atât varangele, cât și ranforsările, nu prezintă deformări sau rupturi vizibile.

Prin observațiile efectuate deasupra punții s-a constatat că nu există suprastructura navei. În locul în care în mod firesc acest model de submarin are castelul se află doar blocul instalației pentru periscop. Vegetația marină și plasele de pescuit care acoperă epava nu au oferit posibilitatea unei investigații vizuale profunde, care să elucideze lipsa structurii superioare. Inspekția sumară nu a adus răspunsuri care să lămurească absența elementului constructiv, lăsând loc unor ipoteze; dintre cele mai plauzibile fiind cele care susțin lipsa chioșcului din cauza unei explozii sau din cauza unei oxidări puternice. Ambele ipoteze avansate sunt acceptate și pentru lipsa bordajului din prova.

În fața instalației periscopului, pe punte, în poziție centrală se află tunul din dotare, bine fixat, orientat în poziție de tragere către prova, sus, tribord. Piesa este rigidă, nu pare a fi afectată fizic și este integral acoperită cu masă vegetală specifică adâncimii. Până în prezent nu s-a intervenit asupra submarinului sub nicio formă, nu au fost îndepărtate plasele sau textura biovegetală și nici nu s-a pătruns în interiorul navei. Un montaj video de calitate a fost realizat și încărcat pe site-ul <https://www.youtube.com/watch?v=r2JfYH4pZHQ> de către Black

Sea Wreck.

Scufundarea la epavă este posibilă tot timpul anului, mai puțin între lunile iulie-septembrie, când termoclina coboară până la 35 de metri, blocând pătrunderea luminii naturale. De asemenea, temperatura apei cuprinsă între 5°-13°C, în funcție de sezon, nu împiedică scufundarea, dar este un factor care trebuie luat în calcul la evaluarea condițiilor de lucru. Utilizarea aerului la scufundare garantează siguranța activității în imersie, însă cu un timp mic de acțiune (aproximativ 15 minute); pentru explorare se recomandă un amestec respirator binar, preferabil NITROX și o decompresie scurtă cu amestecuri puternic supraoxigenate - TRIMIX, REBREATH. În ambele descoperiri nu au fost identificate în jurul epavelor alte bunuri sau elemente care să aparțină submarinelor sau să sprijine ipotezele scufundării.

Cele două submarine *SHCH 213* și *SUBMARINUL M* sunt nave combatante în cel de-Al Doilea Război Mondial. Dezlegarea enigmei privind naufragiul ar încheia *post mortem* jurnalul de bord al vaselor și ar aduce la suprafață adevărul istoric. Indiferent de epoca de proveniență a artefactelor, cercetarea vestigiilor presupune o abordare și tratare specifică arheologiei subacvatice, aprobată conform legislației, având în vedere statutul juridic al platformei continentale a litoralului românesc.

Descoperirile spectaculoase ale unor epave sau bunuri culturale au animat scufundările și a creat o eferescență în mediul online de profil. În căutările lor, pasionații de epave (Clubul Aquarius Divind Center și Club Marine Explorer) au urmărit și identificarea submarinului *SHCH 206*, care, conform lui Ioan Damaschin, „s-ar fi scufundat în raionul Tuzla – Mangalia.” Era în punctul de coordonate 43° 45' N și 21° 45' E¹⁸ și submarinul CB CLASS, care a aparținut flotei militare române. Un submarin de coastă, de luptă din clasa CB, fabricat în Italia la

șantierele navale Caproni Taliedo, cu o autonomie mică. Un vas de mici dimensiuni: lungime 15 metri, lățime 3 metri, un deplasament între 36-45 tone și un echipaj format din 4 membri, care a intrat în corpul marinei militare în anul 1943. Nu se cunosc foarte multe date despre submarin, însă se știe că a avut o viață scurtă, la data de 1 septembrie 1944 a naufragiat în timpul unei furtuni pe mare. În anul 2013 Pascale Roibu afirma: „Travers de Casino, la o milă de mal, sonarul ne indica o țintă la adâncimea de 16 metri [...] Ar putea fi o corabie, o ambarcațiune, sau chiar unul din submarinele italiene din clasa CB.”¹⁹

Navele naufragiate, în majoritatea cazurilor, conservă o imagine tridimensională imuabilă a epocilor epavelor. Pentru păstrarea nealterată a valorii vestigiilor este recomandat și prevăzut în actele normative ca orice intervenție sau cercetare a siturilor (epave, construcții, depozite s.a.) să respecte Standardele și Procedurile Arheologice în spiritul Codului de Etică și Deontologie al Arheologice. Astfel, materialul analizat și studiat are garanția unei exploatări istorice, științifice și arheologice plenare.

BIBLIOGRAFIE

ALBU DĂNUȚ, *Puitorul de mine NME Amiral Murgescu în cel de al doilea război mondial*, iunie 2014, LIGA MARINARILOR PROFESIONIȘTI, <http://www.ligamilitarilor.ro/arc-pest-timp/puitorul-de-nms-amiral-murgescu-al-doilea-razboi-mondial/>

DEGERATU M., PETRU A., GEORGESCU St., *Aparate de respirat sub apă*, Editura Matrix Rom, București, 2003

CONSTANTIN SCARLAT, *Zona submarină de la Capul Midia la Vama Veche*, Revista de informare geografică a Societății de Științe Geografice din R.S.România „Terra” Anul III (XXIII) Martie-Aprilie, 1971

IOAN DAMASCHIN, „Struma, un barcă pentru infern”, *Marea Noastră*, anul XX, Nr. 77, septembrie-octombrie 2010, 6

IOAN DAMASCHIN, *Lupta aeronavală de la Constanța din 26 iunie 1941 – Cine a scufundat distrugătorul Moskva*, Editura Militară, București, 2014

MIRONESCU ADRIANA, „Submarinul *U 213*”, *Marea Noastră*, anul XX, Nr. 77, septembrie-octombrie 2010

RADU VULPE – Prefață, Constantin Scarlat, *Țărnușul nevăzut al Mării Negre*, Editura Militară București, 1982

ROIBU PASCALE, *Vremea căutărilor, jurnalul unui scufandru*, Editura Next, Constanța, 2016

Forum destinat pasionaților de scufundări – <http://www.scubaboard.ro/forum/forum>

M - MALYUTKA SUBMARINE <https://www.youtube.com/watch?v=r2JfYH4pZHQ>

SURSE FOTOGRAFII

Fig 1. <https://en.wikipedia.org/wiki/File:SC-213.jpg>, Fig 2. Arhivă Aquarius Diver Center Constanța, Fig 3. 3a, ab, Arhivă Aquarius Diver Center Constanța, Fig 4. Arhivă Aquarius Diver Center Constanța, Fig 5. Arhivă personală, Fig 6. <http://uboot.net/allies/warships/ship/4950.html>, Fig 7. <http://uboot.net/allies/warships/ship/4986.html>, Fig 8. <http://wio.ru/fleet/w2subm-gal.htm>

¹⁸ Ioan Damaschin, *Lupta aeronavală de la Constanța din 26 iunie 1941 – Cine a scufundat distrugătorul Moskva*, Editura Militară, București, 2014, 173.

¹⁹ Roibu Pascale, *Vremea căutărilor, jurnalul unui scufandru*, Editura Next, Constanța, 2016, 51

A vorbi de-(a) călare

Ioan ADAM

Să zăbovim câteva clipe pentru a examina relația românilor cu calul. E ciudat că în comparațiile poetice populare, animalele mari (și calul este unul dintre ele!) nu sunt insistențios puse în legătură cu omul. Fluturele, albina, cucul, lebăda, porumbelul, turtureaua, păunul, rândunica, ciocârliă, privighetoarea, cioara chiar, oferă prilejuri de analogii delicate, inventariate și clasificate de Ion Coteanu în *Stilistica funcțională a limbii române*¹, calul însă nu.

Ceva din vechiul mit al centaurilor stăruie totuși în folclorul românesc, de vreme ce calul și călărețul nasc doimea cea de o ființă. O ghicitoare din Vașcău, publicată de Artur Gorovei în *Cimiliturile românilor*, pune la încercare inteligența cititorului, îndemnându-l să afle cine se ascunde în această făptură de basm: „Pe drum merge și grăbește,/ Unde încet, unde mai iute;/ Urechi patru și ochi patru,/ Iară unghii douăzeci și patru”. Răspunsul este, desigur, **călărețul**. În registrul liric, această simbioză capătă o strălucire aparte:

Nu știu soarele răsare, / Ori mi-i bădița călare; / Și se suie tot mai sus, / Bădița pe deal s-a dus.

Psihologia călărețului diferă net de aceea a pedestrașului, implicând un plus de mândrie, atitudine care pare să aibă un substrat latin. Într-adevăr, la romani, clasa cavalerilor, clasă militară prin excelență, avea un fel aparte de-a vorbi, de sus: *sermo equestris*, opus categoric limbajului umil, *sermo pedestris*, al celui ce nu se înalță decât pe propriile picioare.

Corpurile de elită ale armatelor medievale românești erau compuse din **roșiori**, adică din boieri mai mari ori mai mici îmbrăcați în roșu, care slujeau în cavalerie. Aceștia vorbeau bineînțeles **de-(a) călare**, adică sfidător, cu trufie. În finalul romanului *Neamul Șoimăreștilor*, Sadoveanu îl descrie pe boierul Stroie Orheianu într-o poziție caracteristică:

– Ce te miri așa de tare, căpitane Tudore? strigă apoi deodată boierul cu semeție. Ce mă privești astfel? Îți pare ciudat? Ieri ai fost tu tare și astăzi sânt eu!...[...]

Boierul atunci smunci năpraznic frâul calului [...]

– Să nu cutezați, mișeilor! urlă Orheianu. Să nu cutezi, mișele! rânji el către Șoimaru. Te voi bate peste fălci, ca pe tatăl tău, și voi spulbera pe toți nemernicii ca tine...

Izbucnind într-o mânie grozavă, de mult stăpânită sub vorbe blajine și rânjite, – Orheianu își repezi din șa trupu-nainte, sculpă pe Șoimaru și ridică asupra-i buzduganul, pe care-l scoase de sub cingătoare.²

De-(a) călare nu are însă numai sensul de a vorbi de la înălțime, de pe șaua calului. Sensul secund al expresiei

este și acela de ființă neobosită, proaspătă, care n-are nevoie de odihnă. Tabloul de coșmar al invaziilor străine pictat de Eminescu în vestita lui **Doină** mizează și pe acest sens al termenului:

Din Hotin și pân la Mare / Vin muscalii **de-a călare** / De la Mare la Hotin / Mereu calea ne-o așin.

Orgoliul călărețului sporește proporțional cu frumusețea calului jucat în frâu în fața mulțimii extaziate. Dacă ne-am lua după balada lui George Coșbuc, **El Zorab**, am fi tentați să credem că e vorba doar de un orgoliu arăbesc:

Arabii toți răsar din cort, / Să-mi vadă roibul, când îl port / Și-l joc în frâu, și-l las în trap! / Mi-e drag ca ochii mei din cap / Și nu l-aș da nici mort.

Poezia, publicată inițial în **Balade și idile** (1893), e o imitație superioară originalului, adică poemei **Die Perle der Wüste** (*Mărgăritarul deșertului*), aparținând poetului german Moritz von Strachwitz (1822-1847), bard de origine nobiliară, cum stă mărturie chiar numele lui.

Bucuria de a stăpâni și a etala un cal frumos nu i-a ocolit însă nici pe români, dovadă frecvența expresiilor **a-și juca calul**, **a-și cunoaște calul**, de care sunt pline basmele românești. Prima, având sensul de **a-și face mendrele**, a acționa, deci, arbitrar, e folosită de armăsarul fermecat al lui Harap-Alb:

Nu te teme, știu eu năzdrăvăni de ale Spânului; și să fi vrut, de demult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l **să-și mai joace calul**. Ce gândești? Și unii ca aceștia sunt trebuitori pe lume câteodată, pentru că fac pe oameni să prindă la minte...³

De lumea cailor și călăreților se leagă o mulțime de alte obiceiuri și expresii. Omul cu mintea ascuțită, expert în arta aluziei, a vorbei în doi peri, **bate șaua să priceapă iapa**, în schimb nerodul **umblă să facă ușor calului**. Despre cel descurcăreț în împrejurări grele, românul susține, în stil modern, că e **călare pe situație**, dar pentru cel ce nu-și respectă condiția, au apărut zicalele batjocoritoare: **a ajuns din cal măgar** ori **a ajuns cal de poștă**, sau, mai simplu, **cal de bătaie**. Despre insul nerealist, căruia-i zboară gândul la lucruri imposibile, se spune, tot în folclorul nostru, că visează **cai verzi pe pereți** sau **umblă după potcoave de cai morți**.

O normă de conduită apărută pe vremea când oamenii se ajutau la greu, împrumutându-și caii, e și ea limpede: **calul de dar nu se caută la dinți**, adică lucrurile primite cadou se iau așa cum sunt, fără a ține seama de valoare ori defecte. Vrăjitoarea, baba aflată în legătură ocultă cu demonii, era poreclită în mitologia românilor **calul dracului**, comparație pe seama căreia Coșbuc a scris o baladă, iar Caragiale o nuvelă celebră.

continuare la pagina 34

¹ Vezi capitolul *Sfera semantică a comparațiilor poetice populare*, în *Stilistica funcțională a limbii române*, ed. cit., p. 141-159.

² Mihail Sadoveanu, *Șoimii. Neamul Șoimăreștilor*. Ediție îngrijită de Constantin Mitru, repere istorico-literare alcătuite în redacție de Andrei Rusu, seria Patrimoniu, Editura Minerva, București, 1973, p. 337-338.

³ Ion Creangă, *Povești, Amintiri, Povestiri*, ed. cit., p. 99.

Toamna pătimirii noastre

■ Vartan ARACHELIAN

Continuare din numărul trecut

La începerea războiului, rampele de lansare a știrilor care să intoxice opinia publică românească erau destul de puține. Berlinul și Viena dețineau aici doar două publicații în limba germană – Rumänischer Loyd și Bukarester Tageblatt – publicații anodine și cu interes doar pentru cei de formație și de cultură germană. (De altfel, publicația din urmă – singura autorizată să apară multă vreme după ocuparea Bucureștilor – avea să-și „câștige” o rușinoasă faimă.) O dată cu începerea războiului, atitudinea agresivă a celor două gazete împotriva intereselor românești deveni brutală, făcându-le indezirabile chiar legilor țării în care apăreau. Știri – cele mai adeseori truate la Berlin – despre mersul războiului erau publicate alături de comentarii menite să învenineze relațiile noastre cu aliații potențiali ai României. Astfel Bukarester Tageblatt fabrica preținse cereri ale Rusiei, încercând să sperie opinia publică românească de o eventuală alianță cu vecina noastră din Răsărit. Insolența acestor publicații creștea într-o asemenea proporție, încât multe condeie se simțiră obligate – în ciuda neutralității noastre – să le avertizeze public. Printre ele se afla și pana nervoasă a lui Nicolae Iorga: „Legea ne permite a pedepsi și expulza pe cei care aduc astfel de atingeri mândriei țării și astfel de pierderi intereselor ei. Noi suntem încă cea mai larg ospitalieră țară din lume. Ne mulțumim și de astă dată a atrage serioasa atenție a redactorilor respectivi asupra unor purtări intolerabile, care în Germania, din partea unor străini, ar avea aceste urmări - suprimarea gazetelor și expulzarea redactorilor ei – n.n.ț... Iar dacă nu vor părăsi acest ton, ne vom adresa guvernului.”

Cititorul va înțelege lesne, desigur, că acest avertisment nu putea face ca întinsa întreprindere străină intereselor noastre să-și înceteze activitatea și să închidă baierle sacului cu bani. Dimpotrivă. Se înființă, cu bani mulți, sucursala agenției berlineze de presă Wolf la București sub numele de Iversen. Noua agenție telegrafică se ocupa, se înțelege, cu furnizarea, răspândirea și publicarea de știri telegrafice, reale sau contrafăcute, favorabile Puterilor Centrale. Aceste știri puteau rămâne literă moartă dacă presa bucureșteană nu le-ar fi preluat. Mărcile germane și coroanele austriece făceau pârtie în paginile ziarelor. Sistemul era simplu și deseori eficient: Agenția Iversen angajase pe ascuns câte un redactor sau reporter de la aceste ziare cu singura obligație de a strecura știrile sale în coloanele gazetei unde lucrau. Serviciile erau tarificate cu aceeași manie a ordinii germane: știrile folosite numai din sursă berlineză aveau un preț mai mare dacă apăreau prin excluderea celor favorabile Antantei.

Cum se zice, începutul e mai greu, apoi totul merge de la sine... Mai ales după intrarea Italiei în război alături de Antanta, de frica imitării acestui gest de către România, banii, care niciodată nu miros, încep să se scurgă de la Berlin și Viena mai numeroși spre București. Și la zăngănitul acestor monede calpe, din nefericire, multe porți și multe suflete li se vor deschide. Căci nu e suficient doar să bați ca să ți se deschidă, ci mai e nevoie și de disponibilitatea de a săvârși o trădare. Și s-au găsit și la București astfel de disponibilități...

Aspecte de pe frontul din Dobrogea în primele zile ale războiului 1916-1918.

Într-o luptă fără sorți de izbândă, sublocotenentul Tăslăuanu lăsa baltă frontul – și ca el toți cei care încercau să-l țină – și o luă razna prin codru. După ce orbecăi pe potecile pădurii, se întâlni, în sfârșit, cu un superior căruia îi îndrugă verzi și uscate despre infernul în care se aflase și din care acum avea ordin de retragere. „Ce ordin de retragere?” – îl întrebă acesta încruntându-și sprâncenele și uitându-se ironic la sublocotenent. Tăslăuanu ghici repede ce nu-i plăcu superiorului și se corectă repede: „Pardon, ordinul de grupare nouă”. „Așa da, bine, foarte bine. Nu mai întrebuița cuvântul acela nenorocit...”

Dacă vorbele puteau crea o aparență liniștitoare despre mersul războiului, ele erau însă incapabile să mistifice realitatea psihologică a trupei și cu atât mai puțin starea fizică a oamenilor. Într-o dimineață, pe un frig tăios, când cătanele se dezbrăcau, în sfârșit, ca să se primenească, Tăslăuanu văzu busturile soldaților numai o rană și carne vie. Erau mâncate de păduchi. Atunci înțelese cât de greu e blestemul pe care de atâtea ori îl auzise: „Mânca-te-ar păduchi!” Unul dintre soldați, când își lepăda ceea ce cu îngăduință se putea numi o cămașă murdă, a rupt și crusta de sânge încheșat, iar pe cămașă mișunau straturi de păduchi, unii peste alții. Oamenii se prăbușeau în cea mai neagră mizerie, înfățișarea lor era de plâns. Unul era ca o sperietoare pusă la capătul pământului ca să alunge ciorile. Mantaua era numai flenduri, sub ea se vedea o fustă de catifea verde cu dantele albe pe la poale. Dantelele erau murdare de noroi și se târau după el. Într-un picior avea o cizmă, cu tureacă de postav, iar celălalt picior era învelit într-o piele crudă de vițel. În loc de tunică, se zărea după zdrențele mantalei un caftan evreiesc retezat la brâu, de sub care ieșeau floacele unei bundițe. În cap avea o cușmă întoarsă și găurită de-o pereche de gloanțe. Fața-i era năpădită de o barbă și de mustăți încheiate de urmele unei ciorbe mâncate cam de-o săptămână. Nu numai ciorba devenise o amintire animată greșos de barba acestui soldat, dar chiar și pâinea. Nu se poate spune însă că situația stomacului soldatului din tranșeea de vizavi era mai fericită. Dimpotrivă. Ca într-un vis în care singura logică este lipsa ei, Tăslăuanu văzu, în dimineața acelei zile friguroase de noiembrie, o scenă pe care n-avea s-o uite niciodată. „Credeam că visez. Ce mi-a fost dat să văd?! În pâcla deasă, pe întregul front, ruși amestecați cu soldați de-ai noștri, uitându-se unii la alții, amenințându-se cu baionetele pe arme, stând de vorbă și smucindu-se unii din mâinile celorlalți. În jnepeniș, lângă groapa de serviciu a ofițerilor, săpată de mine înainte cu

trei zile, un șir de soldați de-ai noștri trântiți pe jos, claie peste grămadă, bătându-se și împingându-se de la pâinile destinate Companiei a 12-a, puse în dosul șanțului spre a fi împărțite. Lupta fiarelor flămânde pentru pâine a durat câteva secunde. Pe urmă i-am văzut ridicându-se, aruncându-și armele pe umăr sau ținându-le la picior și uitându-se unii la alții. Toți aveau în mână câte o bucată de pâine din care mușcau, căscându-și larg fălcile și mestecând îmbucăturile cu o poftă de animale lihnite de foame. Mâncau, se încruntau unii la alții speriați și se tânguiau românește – căci între inamici erau și români de peste apă – care veniseră cu gândul să se predea... Dacă n-ar fi fost pâinile, cred că s-ar fi făcut un măcel strașnic. Așa, rușii, când au zărit pâinea albă cu coaja rumenită, flămânzi și înghețați de frig cum erau, au năvălit asupra noastră. Ai noștri, văzând că dușmanul le ia pâinea, au ieșit repede din șanțuri să o mântuie sau să o împartă cu dușmanii. Iată cum pâinea, sfânta pâine, nu împacă pe oameni numai în formă de cuminecătură la altarul Domnului, ci și pe câmpul de luptă. Țăranii, care acasă la ei, fie în Rusia, fie în alte țări, muncesc cu sudori și sânge până văd spicul de aur al grâului copt și din care se hrănesc boierii, pe câmpul de luptă au uitat de poruncile stăpânilor, care i-au adus să se omoare unii pe alții și s-au împăcat în fața pâinii. Pâinea muncită de brațele lor i-a făcut frați... Unii care rămăseseră cu pâini întregi le-au împărțit frățeste cu prizonierii care i-au tratat cu tutun.”

Desigur, și înainte și după această scenă, se petrecuseră astfel de acte de fraternitate între cei declarați de alții drept inamici. La aripa dreaptă, de exemplu, putea fi văzută, după împărțirea pâinii, tânguiala luării în prizonierat; era o formă naivă, dacă vreți, de isprăvire a războiului, dar cât de omenească! „Să vă predați și voi, ne predăm și noi – și gata!” Glotașii începură să aducă ruși, iar rușii să-i ducă pe glotași. Un ardelean de prin părțile Sălajului fu văzut îmbrățișând pe un soldat în uniforma armatei țariste: erau doi vechi prieteni, tovarăși de ciobănie de peste Nistru. Peste o zi, un altul s-a înapoiat cu un rus; amândoi cu armele pe umăr. Glotașul spunea că l-a găsit pe celovec singur într-un tranșeu, s-au ospătat prietenește, au tras un pui de somn, pe rând, ca să nu fie surprinși, și spre ziuă au pornit-o spre tranșeele ocupate de glotașii ardeleni.

Altfel, omul aflat în focul luptei devenea posedat de brutalitate și de un egoism feroce. „Necazurile și mizeriile te fac să-ți dorești moartea, dar când stai în fața ei, când seceră viețile în jur de tine,

blestemul de-a trăi – căci acest instinct în luptă e cel mai mare blestem – îți dă noi puteri și te silește ca pe-o păpușă să te mântui, numai pe tine, de s-ar prăbuși lumea întreagă... În egoismul fiecărui individ, în acele clipe, vedeam un fel de întrecere între izvoarele de primenire, de întărire ale vieții. Eu să scap, căci eu sunt mai isteț, mai tare, mai bine înzestrat și deci mai chemat să perpetuez speța omenească – așa mi se părea că argumentează fiecare suflet... Nu știu ce diavol din mine mă făcuse filozof, apologist al egoismului.”

Desigur că în meditațiile lui Tăslăuanu erau și reminiscențe din lecturile din Schopenhauer și Bergson, era și ceva din disperarea și greața existențială a omului înecat în sângele carnagiului, dar, neîndoios, și conștiința inutilității prezenței sale în absurdul joc al războiului. Vidul suflesc și sila de viață topiseră carnea de pe el. Nu fu greu să-i convingă pe mai-marii lui că trebuie trimis în refacere. Luă astfel drumul casei, al Sibiului său atât de drag și familiar. Dar după prima rază a bucuriei pe care îndeobște o trăiește pribeagul reîntors la vatra părintească, intră și el în starea de moarte lentă și chinuitoare pe care o trăia Ardealul așteptând.

Nu, nu mai putea rămâne în Ardeal. Jalea și durerea îl sufocau. Reîntoarcerea pe front i se părea și mai tragică. Ajuns pe Valea Cernei, la Mehadia, în sanatoriu, gândul tainic de a trece munții începu să capete contururi. Hărți, busola, carabina, conserve pentru drum, toate acestea fură îngrămadite în rucsac. De câteva zile vorbea pentru oricine avea chef să-l asculte că va lipsi o zi din sanatoriu, răstimp în care va fi plecat la vânătoare de căprioare.

Cu noaptea în cap porni. În cazul unui eșec, știa că-l așteaptă plutonul de execuție. Dar nu mai putea. Orice întârziere echivala cu o dezertare de la obligațiile neamului său, orice amânare era o lașitate pe care n-o putea răscumpăra vreodată. Lecția aspră a războiului îl ajută să ajungă cu bine pe vârful acoperit de zăpadă unde era frontiera. Îi era

greu, nespun de greu să se rupă de Ardealul moșilor și strămoșilor săi. Privirile i se pironiseră departe și gândul că poate nu va mai vedea niciodată pământul sfânt al Transilvaniei îi paraliza voința. Apoi, într-un târziu, porni încet de-a lungul frontierei până zări un sat și găsi o potecă. La pichetul din satul Podeni se predă grănicerilor români. Era o umbră de om, îmbrăcat în hainele împărăției, cu medalia senilului împărat Signum laudis aninată sub reverul tunicii. Pentru grănicerii români, care aveau să-l escorteze prin Turnu-Severin spre București, părea un om sfârșit. Doar zâmbetul mijit a speranță lăsa să se vadă că viața nu-și secase izvoarele în acest trup istovit: „Sunt în țara românească, dar trăiesc cu sufletul tot în Ardeal, și aștept... aștept mereu să aud goarnea sunând și să mă întorc, viu sau mort, acasă, în România Mare...”

Când frângea șirul acestei ultime fraze din jurnalul său, era în mai 1915. Trecuseră luni de-atunci, dar România nu începuse încă să-și urmeze destinul. Așteptarea – căci și ea poate ucide – continua să îmbolnăvească sufletele, să clatine conștiințele...

De bună seamă că, atunci, Octavian C. Tăslăuanu, murmurând versurile lui Goga, avea să dea un înțeles special poemului-bocet „Fără țară”, scris de poet departe de spațiul Ardealului său natal:

„Eu sunt o lacrimă târzie
Din plânsul unei mii de ani,
Sunt visul care reînvie
La vetrele celor orfani.
Sunt o muștrare călătoare
De pe tărâmurii fără glas,
Și dintr-o lume care moare
Sunt strigătul ce-a mai rămas.”

Un astfel de strigăt, în România, care continua să rămână în neutralitate, avea să fie rapida tipărire a jurnalului de pe frontul galițian al lui Octavian C. Tăslăuanu: *Trei luni pe câmpul de război*.

continuare din pagina 31

După atâtea expresii mai mult sau mai puțin spăimoase, mai rămâne să ne întrebăm de unde vine zicala **la botul calului**. **A bea la botul calului** înseamnă a bea în picioare, la plecare, ultimul pahar, în onoarea gazdelor și pentru prietășugul ce-l leagă pe oaspete de acestea.⁴ Expresia ascunde un mic tratat despre cuviință și ospitalitate, noțiuni asupra cărora se cade să medităm mai mult acum când moravurile se degradează în năravuri.

⁴ Expresia e folosită de Petre Ispirescu în basmul *Voinicul cel cu cartea în mână născut*: „După ce se chefură mâncând și bând cât le cerură inima, când fură să se scoale de la masă, zăcașul [invidiosul – n.n.] de proprietar ceru să le mai dea câte un pahar să bea, **la botu calului**, cum se zice.” (v. Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*, I. Ediție îngrijită, note și comentarii de Aristița Avramescu. Prefață de Nicolae Constantinescu, col. Fundamente, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 68.)

De ce Biblioteca județeană „I.N. Roman”?

Prima bibliotecă publică a orașului poate fi apreciată cea organizată ad-hoc de Petru Vulcan, împreună cu cercul cultural și revista Ovidiu. Era 1898. Mișcarea de renaștere culturală „Ovidiu”, cum se autointitula, își propusese să înființeze o școală pentru adulți, o grădiniță pentru copii, o sală de lectură, sală de conferințe, bibliotecă universală și să susțină reprezentații teatrale.

Odată cu cercul literar se inaugurează și biblioteca universală „Ovidiu”. Iată ce scria în revistă (1, nr. 1, pag. 3) același reporter frenetic, Petru Vulcan: „Ziua de azi, pe care am consacrat-o inaugurării bibliotecii universale, fondată de cercul literar în Constanța, să fie ziua evocatoare de lumină și progres pentru neamul românesc din Dobrogea... Presa, ca totdeauna, strajă credincioasă la postul ei, a vorbit de acest eveniment, cetățenii asemeni, câți au simțit și cugetat românește, cu inima plină de bucurie, și-au manifestat frumoasele lor sentimente adunate în masă sub statuia lui Ovidiu. S-a inaugurat pentru prima oară în Dobrogea o Bibliotecă publică și s-a serbat patronul instituției culturale Ovidiu (...).”

Timpurile au trecut peste aceste începuturi, le-au îngropat în uitare.

Abia în ședința din 16 februarie 1931, Consiliul Municipal Constanța a hotărât înființarea unei biblioteci publice care să răspundă nevoilor comunității locale. Cu adresa nr. 27369 din 9 iulie 1931 a Ministerului Instrucțiunii Publice și Culturii Naționale, condus de Nicolae Iorga, se prevedea „înființarea unei biblioteci comunale, înzestrată cât mai puternic cu tot felul de publicațiuni de care să se poată folosi de la umilul absolvent de curs primar până la intelectualul cel mai recunoscut”. Prin Hotărârea Consiliului Municipal din 19 iulie 1931, se constituie oficial biblioteca cu sediul în Palatul Comunal din Piața Ovidius, iar din anul 1933 aceasta este transferată în casele lui Ioan N. Roman din Bulevardul Carol (azi Tomis) nr. 110.

Locuința lui I.N. Roman de pe bdul Tomis era impunătoare, demnă de un personaj atât de implicat și impunător în viața comunității. După moartea lui Ioan N. Roman, la 12 iulie 1931, fiul său, Bonifaciu, avocat, având calitatea de proprietar, închiriază Primăriei municipiului imobilul părintesc pentru bibliotecă și muzeu, „sub formă de depozit ridicabil la cerere”.

Cu această ocazie s-au predat Primăriei și bunuri aparținând defunctului: un tablou portret mare în ulei de

N.Ledda, cu dimensiunea 1,20m/1,00, înfățișându-l pe I.N.Roman stând pe scaun, o pânză încadrată în ramă de bronz sculptată, două picturi în ulei de S.Tarasof, 80/50 cm, reprezentându-l pe același bust în ramă de bronz, un birou mare de stejar sculptat, o bibliotecă mare demontabilă, cu cărți, „care umple complet toată bibliotecă”, și o alta mai mică, o casă de fier, un candelabru de bronz cu trei brațe și cupe de cristal, alte trei candelabre din fier forjat, patru fotolii de stejar capitonate cu piele.

Cărțile din fondul I.N.Roman trebuiau consultate doar în interiorul bibliotecii.

Interiorul casei I.N. Roman

Casa I.N. Roman în timpul iernii

De la Datină la Datina, o călătorie a tradițiilor românești peste mări și țări

■ Iulia PANĂ

Romanian Folkloric Ensemble „DATINA” Seattle

Dacă v-aș întreba ce zonă a României reprezintă ansamblul din fotografia de mai sus, ați încerca să-mi răspundeți, dar vă asigur că nu veți reuși să ghiciți cu adevărat. Acesta este ansamblul „DATINA” din orașul Seattle, statul Washington, SUA.

Oriunde, în Europa și în întreaga lume, oricâtă unitate în diversitate ar exista, ceea ce ne păstrează identitatea sunt graiul, portul și obiceiurile și la Seattle am găsit cu prisosință păstrători ai tradițiilor noastre. Am cunoscut două fete minunate din acest ansamblu, Ioana și Andreea. Două minți scilicitoare, cu multă știință de carte acum făcând parte din lumea programatorilor de la Microsoft, care pun suflet și talent pentru continuarea tradițiilor românești, atât de departe de țară, undeva unde odinioară era vestul sălbatic.

Ioana Pop

Ioana Pop se ocupă cu programarea - Windows și totodată cu muzica și dansul din Vrancea. Cu ochii înrourați mi-a mărturisit că la plecarea din țară, din

satul ei, mama ei i-a pus în geamantan o ie, și i-a mai spus să nu uite nimic din ce e românesc. Ne-am întâlnit pe holurile de la Microsoft și Ioana purta o splendidă ie și i-am citit bucuria din ochi atunci când vorbea despre țară și despre cum soțul ei a învățat să cânte la fluier și la buciom într-o vacanță acasă la părinți. Apoi povestea aducerii la Seattle a unui buciom învelit într-o velniță și purtat peste ocean, poveste ce-ar putea fi un bun scenariu de film. Dragostea lor pentru cântul, dansul, obiceiurile și portul românesc le-a declanșat această dorință de a le împărtăși și americanilor ceva din ceea ce au lăsat acasă.

Andreea Isac

Pe Andreea Isac am văzut-o în cea mai frumoasă perioadă a unei femei, înflorită, așteptând venirea pe lume a primului ei copil. Cu frumusețea maternității și cu ia românească, Andreea radia fericire pe holurile unei instituții în care rigoarea și matematica fac legea. Andreea și-a început cariera la Microsoft acum vreo 8 ani și, printre primele lucruri pe care le-a făcut, și-a decorat în stil propriu biroul. Așa cum este legenda, la Microsoft poți să-ți pui în birou canapea, să-ți aduci instrumente muzicale sau echipament sportiv, fiecare birou este de fapt un spațiu intim în care programatorul se simte confortabil.

Andreea, în schimb, și-a adus în birou o bucătărică de România autentică, cu ștergare, vase de lut, covoare oltenești, icoane și tot ce ține de locul din care a venit. La început i-a fost teamă că ceilalți nu vor aprecia, dar cu timpul a realizat că biroul ei este un adevărat sanctuar și ca atare este admirat și respectat.

Colegii sau vizitatorii care-i treceau pragul se minunau și unii chiar știau câte ceva despre România și datinile noastre din călătoriile lor pe meleagurile românești. De aici a și pornit ideea de a înființa un ansamblu folcloric, inițiativă apreciată și susținută de toată comunitatea românească din Seattle.

Ansamblul Datina, spre surprinderea mea, am aflat că are în componență nu numai români.

Comunitățile imigrante din oraș au participat la spectacole și atrași de frumusețea costumului și a dansului au ajuns membri în ansamblul românesc: americani, croați sau germani.

Și ce bucurie mai mare să vezi călușarii dansând pe un fundal cu ștergare, dar și cu steagul american.

În fiecare an, ca orice programator care se respectă, aceste fete minunate caută să aducă în spectacole dansul popular românesc din mai toate zonele țării, cântecul, instrumentele tradiționale dar și teatrul popular. Serioase și dedicate împreună cu ceilalți membri, pe care mi-aș fi dorit să îi cunosc, stabilesc din timp spectacolele folclorice după anotimp sau după perioada datinilor noastre. Mi-au mărturisit că dorul de țară este și mai profund atunci când în spectacole se aude cântecul românesc și oamenii dau frâu liber emoțiilor lăcrimând. Așa s-a întâmplat la Balul Toamnei, un spectacol despre care Ioana și Andreea mi-au povestit.

Romanian Fall Festival

Ansamblul Datina din Seattle, de la capătul celălalt al lumii, este plin de spirit românesc, de căldura muzicii, de frumusețea straielor populare, dar și de obiceiurile noastre strămoșești.

La Seattle, ca pretutindeni, timpul pare că s-a comprimat, dar cei din ansamblu mențin această importantă legătură cu țara de origine, limba, și cântecul românesc.

De aceea, ca o extindere de programe, așa cum obișnuiesc la serviciul lor, Andreea și Ioana se preocupă de noua generație aducând în ansamblu copiii din comunitate, cu care vor continua această minunată și benefică poveste a datinilor românești pe tărâm american.

foto: Iulia Vucmanovici